

Kapya atu ba Pol hatô hi **Lom** **Abô môᶇ**

Pol hamô Kolin mena Senkليا la ma hatô kapya êntêk hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ takatu ba êmô Lom. Yani da miᶇ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miᶇ hamô haviᶇ thêlô ek êndôᶇ i ami. Thêlô bêᶇ anôᶇ ma ᶇê loᶇ buyaᶇ, ma doho intu ᶇê Israeł. Pol anêᶇ auk nena tem ni Lom ek êᶇjê thêlô, ma doᶇtom môᶇ ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniᶇ da takatu ba êv ek nêᶇ avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Jelusalem takatu ba bôm bêᶇ hapôm i ba ewa malaiᶇ sa am. Ba intu hatô ek injik thô nena tem ni ek êᶇjê thêlô vêᶇ ma ni Spen ek enaᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ Abô Mavi êndêᶇ i. Thêlô ma ᶇê daluk ba miᶇ bôk elañô abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hatô kapya êntêk ek hanañ bêᶇ halêᶇm yaiᶇ hathak Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇondê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthôᶇ hathak iniᶇ êvhaviᶇ. Ma hadum ek enaᶇ bêᶇ nena aisê ba avômalô Israeł bêᶇ anôᶇ êvôliᶇ dômiᶇ hadêᶇ Yisu. Hato nena embenᶇ yam ka tem avômalô Israeł bêᶇ anôᶇ nedaᶇô Yisu anêᶇ abô ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadêᶇ 57 AD la.

Pol hatô anêᶇ lamavi hadêᶇ avômalô Lom

¹*Ya Pol, Yisu Kilisi anêᶇ anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbêᶇ bôk halam ya ek yambitak

---

* **1:1:** Ap 9:15

apospel ma hatak ya ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi êŋ bêŋ.

²* Abô Mavi êŋ ma bôk habutiŋ ek nêŋ ba anêŋ plopet bôk enaŋ bêŋ hêk kapya mathenŋ atu.

³ Abô Mavi êŋ ma hanaŋ hathak anêŋ Nakaduŋ atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anêŋ Kiŋ Devit anêŋ thalalenŋ.

⁴ Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama ba hathak Lovak Mathenŋ hik yani thô nena Wapômbêŋ Nakaduŋ Lôklokwaŋ. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniŋ Anyô Bêŋ.

⁵* Hathak yani, Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ yêlô ba hadum yêlô abitak anêŋ aposel ek nandom avômalô loŋ buyaŋ lôkthô ek nêŋnêŋimbiŋ ba nesopa yani ek nêŋnêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ yani.

⁶ Ma halam môlô aêŋ iyom ek numbitak Yisu Kilisi anêŋ imbiŋ.

⁷* Yahato kapya êntêk hadêŋ môlô takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ anêŋ Lom. Yani halam môlô ek numbitak anêŋ avômalô mathenŋ. Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Pol lahaviŋ ênjê avômalô Lom

⁸ Abô takatu ba yahadum ek yanaŋ êmôŋ ma avômalô pik bêŋ êntêk lôkthô enaŋ hathak unim ôêvhaviŋ. Ba intu yalenhabi môlô ba yahêv yalenmavi hadêŋ yenaŋ Wapômbêŋ hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.

---

* **1:2:** Lom 16:25-26   * **1:5:** Ap 26:16-18; Gal 2:7-9   * **1:7:** Nam 6:25-26

⁹ Yahathak yahadum Wapômbêṅ anêṅ ku lôk yakapôlôṅ lôkthô ba intu yahananṅ Abô Mavi hathak Nakaduṅ bêṅ. Ma yanida hayala nena yahathak yahateṅ mek veleleve ek môlô

¹⁰ *ma miṅ yalenṅpaliṅ ami. Bôk yahateṅ mek bôbô ba yahananṅ hik anêṅ lahaviṅ liṅ hatôm êpôm loṅôndê te ek yasôk yanṅgê môlô mena mi e?

¹¹ Yahêk lêlê ek yanṅgê môlô ek yanêm môlô Lovak Matherṅ anêṅ mek mavi doho ek embatho môlônim ôêvhaviṅ loṅ.

¹² Ek batu môlônim ôêvhaviṅ embatho yenaṅ loṅ ma yenaṅ embatho môlônim loṅ.

¹³ *Aiyanṅ thêlô, noyala katô nena wak bêṅ anôṅ yalenṅhabi yasôk yanṅgê môlô, ma donṅtom nôṃ lomaloma habitak ba havasiṅ ya. Yahadum ku lomaloma haviṅ avômalô loṅ buyanṅ ba yahayê ku takêṅ anêṅ anôṅ habitak. Ba intu yalenṅhaviṅ yasôk ek yandum ku imbiṅ môlô ek anêṅ anôṅ imbitak aêṅ iyom.

¹⁴ Wapômbêṅ hêv ku hadêṅ ya ek yananṅ anêṅ Abô Mavi êndêṅ avômalô sapêṅ, avômalô ṅgwêk lôk avômalô alonanṅ, ma ṅê lôkauk lôk ṅê thôṅôthôṅ. Ba intu miṅ hatôm yatak ku êṅ ami.

¹⁵ Aêṅ ba yahapôviṅ ya ek yananṅ Wapômbêṅ anêṅ Abô Mavi êndêṅ môlô avômalô Lom imbiṅ.

Abô Mavi ma Wapômbêṅ anêṅ lôklokwanṅ

¹⁶ *Abô Mavi ma Wapômbêṅ anêṅ lôklokwanṅ ek nêṃ avômalô sapêṅ atu ba êvhaviṅ bulubiṅ. Ba intu ya miṅ mama ek yananṅ abô êṅ bêṅ ami. Môṅ ma

---

* **1:10:** Ap 19:21; Lom 15:23   * **1:13:** Ap 19:21   * **1:16:** Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24

hêv avômalô Israêl bulubiņ vêm ma avômalô loņ buyaņ.

17 *Abô Mavi êņ intu hik Wapômbêņ anêņ loņôndê atu ba endam avômalô nena thêthôņ thô. Loņôndê êņ ma êvhaviņ iyom, ma miņ loņôndê yaņ hêk ek nimbitak thêthôņ ênjêk Wapômbêņ ma ami. Hatôm bôk eto nena,
 “Avômalô takatu ba êvhaviņ Wapômbêņ, ma tem endam i nena avômalô thêthôņ ek nêmo lôkmala.”

Habakuk 2:4

Avômalô sapêņ êvôliņ dômiņ hadêņ Wapômbêņ

18 Wapômbêņ leņ lêk hik anêņ lamaniņ thô hadêņ avômalô lôkthô atu ba êvôliņ dômiņ hadêņ yani ba idum kambom lomaloma. Iniņ kambom takêņ intu haluviņ abô avanôņ.

19 *Bôk Wapômbêņ hik auk anôņ hathak yanida thô hadêņ avômalô sapêņ ba intu bôk eyala yôv hêk kapôlôņiņ.

20 *Anyôla miņ hatôm ênjê Wapômbêņ esak ma ami. Ma doņtom yani hapesaņ pik lo leņ ma hathak nôm takêņ, thêlô hatôm neyala nena yani ma yaņda ek malê nena yani ma Wapômbêņ. Ma anêņ lôklokwaņ bôk hamô bô ba tem êmô êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Aêņ ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba miņ hatôm nesavuthiņ ba nena nena êthôņ Wapômbêņ ami.

21 *Avanôņ, thêlô bôk eyala Wapômbêņ ma doņtom miņ êbô anêņ athêņ lôk êv leņiņmavi hadêņ yani ami. Mi, iniņ auk hi mayaliv ba êtôm ñê molo

---

* 1:17: Lom 3:21-22   * 1:19: Ap 14:15-17; 17:24-28   * 1:20: Jop 12:7-9; Sng 19:1   * 1:21: Ep 4:17-18

ba intu momañiniñ havalonj iniñ auk molo êñ lon denañ.

22 *Thêlô esonj nena thêlô ma nê lôkauk bêñ ma donjom mi, thêlô lôkthô ibitak nê molo.

23 *Ba intu miñ êv yeñ hadêñ Wapômbêñ lôkmañgij atu ida hamô aêñ ami. Mi, êv yeñ hadêñ dahô takatu ba epesanj hatôm nê pik takatu ba êmô vauna lôk menak ma alim lôk umya.

24 Aêñ ba Wapômbêñ hatak thêlô ek nindum sek lônngôlônj lomaloma hatôm iniñ thethanjak habi alak ba intu thêlô êv mama hadêñ thêlôda leñviñkupik.

25 Thêlô êdô neja auk anônj esak Wapômbêñ ba ethavuthiñ hathak abôyanj. Ma êv yeñ hadêñ nômm takatu ba Wapômbêñ hapesanj ba idum iniñ ku, ma nômkama lôkthô anêñ alañ atu ba hapesanj ma mi. Wapômbêñ êñ intu nambô wak nômbêñ intu sapêñ. Avanônj.

26 Aêñ ba Wapômbêñ hatak thêlô ek nesopa iniñ thethanjak mama takêñ. Ba intu iniñ avi êdô auk mavi atu nêjêk imbiñ anyô ma êwê hathak auk lokbañ.

27 *Ma anyô aêñ iyom êdô auk mavi nêjêk imbiñ avi ba iniñ thethanjak halij i ek nêndêñ i. Ba intu idum nômm mama bêñ hathak anyô yanj ba ewa kambom êñ anêñ vuli viyanj hathak thêlôda leñviñkupik.

28 Thêlô êdô neyala Wapômbêñ ba intu hatak i ek nesopa iniñ auk ôvathek takêñ ek nindum nômm takatu ba miñ mavi ami.

---

* 1:22: Jer 10:14; 1Ko 1:20

* 1:23: Lo 4:15-19; Sng 106:20

* 1:27: Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

²⁹ Thêlô kapôlônîj putup hathak kambom lomaloma lôk lokbanj ma palonj lôk lejnîdanj. Ma malenkilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyanj lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô

³⁰ lôk enanj abôma hathak anyô yanj. Ma êpôlik ek Wapômbêj, ma epek hathak avômalô vi, ma lejnîhabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêm kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma minj êwê taluvi lo lami inîj abô vibiñ ami.

³¹ Thêlô ma nê auk mi, lôk minj esopa inîj abô ami, ma lejnîhaviñ mi, lôk minj ethak êv kapôlônîj ami.

³² Thêlô eyala abô thêthônj takatu ba Wapômbêj bôk hanañ nena nê takatu ba idum nôm takêñ tem nêpôm ñama. Ma donjom idum havôhi thêthô lôk lejnîmavi ek vi atu ba idum nôm takêñ haviñ.

2

Wapômbêj anêj hadum abô ma thêthônj

¹ *Môlô doho lêk lemimhabi nena, “Avanônj biñ, avômalô takêñ ma nê kambom.” Ma donjom yahananj nena môlô ma nê kambom aêñ iyom ba intu môlô bônônj. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena môlô udum hatôm atu ba thêlô idum.

² Wapômbêj halanjô abô, êñ ma hêv malainj hadêñ avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapêñ ba intu anêñ hadum abô ma thêthônj iyom.

³ Ma tem endanjô inîj abô ba nêm malainj êndêñ i esak inîj kambom. Ma môlô udum kambom aêñ

---

* **2:1:** Mat 7:1-2; Jon 8:7

iyom ba oson nena tem miñ endañô mólônim abô ba nê m malaiñ êndêñ mólô imbiñ ami e? Mi.

⁴ *Wapômbêñ hadum mavi anôñ hathak alalô ba intu hamô malinyaô ba miñ hêv kambom anêñ vuli viyañ ketheñ ami. Hoson nena êñ ma nô m oyañ e? Miñ hoyala nena Wapômbêñ hadum mavi êñ ek hêv thalek hêk ek mólô node kapôlômim liliñ ba nosopa yani ami e?

⁵ Ma donjom mólônim auk ma thekthek kambom ba miñ ole kapôlômim liliñ ami. Aêñ ba mólô usup Wapômbêñ anêñ lamaninñ hathak amda ba tem êpôm mólô êndêñ anêñ waklavônñ endañô abô. Wak êñ ma anêñ lamaninñ atu ba thêthônñ tem êlêm yaiñ.

⁶ *Ma tem nê m anyô tomtom iniñ vuli êtôm nô m takatu ba bôk idum.

⁷ Nê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmanñinñ lôk athêñ bêñ ma lôkmala atu ba anêñ dañ mi ma Wapômbêñ tem nê m lôkmala atu ba nê m êtôm wak nô mbêñ intu sapêñ êndêñ i.

⁸ *Ma donjom nê takatu ba idum palonñ lôk êpôlik hathak abô avanônñ ma idum kambom thêthô ma tem nê pôm Wapômbêñ anêñ lamaninñ lôk vovañ.

⁹ Avanônñ biñ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêñ tem nê m malaiñ lôk vovañ êndêñ i, avômalô Israe l êmônñ ma avômalô lonñ buyañ nembênñ yam.

¹⁰ Ma donjom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmanñinñ lôk athêñ bêñ ma kapôlôninñ ênjêk yaô, avômalô Israe l êmônñ ma avômalô lonñ buyañ nembênñ yam.

* **2:4:** Ep 1:7; 2Pi 3:15   * **2:6:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27;

2Ko 5:10   * **2:8:** 2Te 1:8

11 Ek malê nena Wapômbêñ hadum kobom doñtom hadêñ avômalô lôkthô, avômalô Israeël lôk avômalô loñ buyañ haviñ.

12 Avômalô loñ buyañ idum kambom ma tem Wapômbêñ indum abô ba nêñ vovañ êndêñ i. Thêlô miñ eyala Mose anêñ balabuñ ami ba intu Wapômbêñ tem miñ enja balabuñ êñ ba indum abô ek i ami. Aêñ iyom ma avômalô Israeël idum kambom ma tem Wapômbêñ indum abô ba nêñ vovañ êndêñ i. Thêlô eyala Mose anêñ balabuñ ba intu tem Wapômbêñ enja balabuñ êñ ba indum abô ek i.

13 Ek malê nena ñê takatu ba elañô abô balabuñ ma miñ êwê vibinñ ami ma Wapômbêñ miñ halam i nena ñê thêthônñ ami. Mi, ñê takatu ba êwê vibinñ iyom, intu Wapômbêñ halam i nena ñê thêthônñ.

14* Avômalô loñ buyañ miñ eyala Mose anêñ abô balabuñ ami, ma doñtom doho esopa abô balabuñ êñ vi hathak ida iniñ leñinñhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom.

15 Aêñ ba iniñ kobom hik thô nena eyala Wapômbêñ anêñ balabuñ hêk kapôlônñ. Ma wak doho ma iniñ auk hanañ thêlôda bêñ, ma wak doho ma iniñ auk hanañ nena thêlô idum mavi.

16 Nôm takêñ tem imbitak êndêñ waklavônñ atu ba Wapômbêñ hatak ek Yisu Kilisi endañô abô. Ma tem indum abô esak avômalô iniñ auk loñ kapô. Abô Mavi atu ba yahanañ intu hanañ aêñ.

Avômalô Israeël lôk abô balabuñ

17 Mólô vi olam am nena Israeël. Mólô lemimñhabi nena owa Mose anêñ abô balabuñ ba intu

---

* 2:14: Ap 10:35

Wapômbêḡ tem enja môlô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô.”

18 Ma Wapômbêḡ anêḡ abô bôk hadôḡ môlô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêḡ lahaviḡ ma malêla takatu ba mavi anôḡ.

19-20* Ma môlô lemimhabi nena abô balabuḡ ma môlô unim ba oyala auk lôk abô avanôḡ sapêḡ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom ḡê malenḡ pusip lôk nônêm deda êndêḡ avômalô takatu ba êmô momaḡiniḡ lôk uḡgwik auk thô ek avômalô auk thôḡôthôḡ lôk auk pulusik e?

21* Avanôḡ, ôdôḡ avômalô vi, ma aisê ka miḡ ôdôḡ amda ami? Ma onaḡ nena avômalô miḡ neja vani ami. Ma môlôda?

22 Ma onaḡ nena miḡ nindum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami, ma môlôda udum mena mi e? Ma ôdô ḡḡôk, ma doḡtom owa iniḡ nômkama vani hayô iniḡ malak mathen e?

23 Ma obam am hathak abô balabuḡ ma doḡtom ômô lu êḡ ma hatôm otauviḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.

24 Hatôm bôk eto nena,
 “Môlô Israeḡ udum kambom ba intu avômalô loḡ buyaḡ enaḡ abôma hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.” *Aisaia 52:5*

25 Môlô osopa balabuḡ, êḡ ma tabô nenḡothe anyô iniḡ kupik ma nôm mavi. Ma doḡtom ômô balabuḡ lu, êḡ ma ubitak hatôm ḡê takatu ba miḡ enḡothe iniḡ kupik ami.

---

* 2:19-20: 2Ti 3:5   * 2:21: Mat 23:3-4

26 *Ma aêḡ iyom ma ḡê takatu ba miḡ eḡgothe iniḡ kupik ami ma doḡtom esopa balabuḡ, êḡ ma Wapômbêḡ tem êḡḡ i êtôm ḡê eḡgothe kupik haviḡ.

27 Avanôḡ, môlô avômalô Israeḡ owa Wapômbêḡ anêḡ kapyâ balabuḡ ba eḡgothe unim kupik vê. Ma doḡtom ômô balabuḡ lu ba avômalô loḡ buyaḡ takatu ba miḡ eḡgothe iniḡ kupik vê ami ma esopa abô balabuḡ tem nenaḡ môlônim kambom bêḡ.

28-29 *Ôpatu ba habitak anêḡ Israeḡ ba eḡgothe anêḡ kupik vê, ma doḡtom kapô lôk auk miḡ hamô haviḡ Wapômbêḡ ami, miḡ Israeḡ anôḡ ami. Mi, Israeḡ anôḡ ma ôpatu ba anêḡ kapô hamô haviḡ Wapômbêḡ. Ma tabô eḡgothe kupik anôḡ ma miḡ kupik viyaiḡ hatôm balabuḡ hanaḡ ami. Mi, tabô eḡgothe kupik anôḡ ma Lovak Matherḡ da hanḡgothe tabô êḡ hêk anyô kapô. Ôpêḡ ma avômalô miḡ ebam ami. Mi, Wapômbêḡ da habam yani.

3

Kobom kambom miḡ hatôm indum ba Wapômbêḡ etak anêḡ balabuḡ ami

1 Aêḡ ba malê mavi te intu hêk ek avômalô Israeḡ? Ma eḡgothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i?

2 Mavi lomaloma bêḡ anôḡ hêk! Nôm môḡ ma Wapômbêḡ bôk hêv anêḡ abô halôk thêlô bahenḡḡ ek neyabiḡ.

3 Ma doḡtom ḡê Israeḡ doho miḡ êvhaviḡ ami. Ba intu nôḡ êḡ hatôm indum ba Wapômbêḡ etak anêḡ balabuḡ e?

---

* 2:26: Gal 5:6   * 2:28-29: Lo 30:6; Kol 2:11

4 Mi anôñ! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyañ, ma donjom Wapômbêñ da hanañ abô avanôñ ba hasopa anêñ abô iyom. Hatôm bôk eto nena, “Abô takatu ba honañ, ma tem nêgê nena abô avanôñ iyom.

Ma avômalô idum abô ek o, ma tem ômô i lu.”

Kapya Yen 51:4

5 Yêlôaniñ kambom hik Wapômbêñ anêñ thêthônñ thô halêm yaiñ. Aêñ ba avômalô pik doho enañ nena, “Wapômbêñ hik anêñ lamaninñ thô ba hêv vovañ viyañ hathak yêlôaniñ kambom, êñ ma hadum kambom.”

6 Êñ ma lokbañ! Wapômbêñ miñ thêthônñ ami, ma tem indum abô thêthônñ aisê esak avômalô pik sapêñ?

7 Ma anyôla tem enañ nena, “Yenañ abôyañ hik thô nena Wapômbêñ anêñ abô ma avanôñ ba nanêm athêñ lôkmañgiñ êndêñ yani. Ma donjom, aisê ka Wapômbêñ hayê ya nena anyô kambom ba hanañ ya bêñ?”

8 Abô êñ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enañ, “Alalô nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahanañ abô êñ. Aêñ ba malainñ takatu ba tem êpôm i ma thêthônñ.

Anyô thêthônñ la miñ hamô ami

9 *Aêñ ba alalô nanañ aisê? Avômalô Isael iyom intu mavi hêk Wapômbêñ ma, ma avômalô loñ buyañ ma mi e? Mí, bôk yahanañ yôv nena alalô lôkthô ma amô kambom vibiñ, avômalô Isael lôk avômalô loñ buyañ havinñ.

* 3:9: Lom 1:18-2:24; 3:23

- 10 Hatôm bôk eto nena,
 “Anyô thêthôn la miñ hamô ami. Mi anôn.
 11 Ma anyô lôkauk mavi la miñ hamô ami.
 Lôk anyôla miñ habôlêm Wapômbên ami.
 12 Avômalô lôkthô êvôliñ dômiñiñ hadên Wapômbên
 ba intu ibitak êtôm nôm oyañ. *Kapya Yeñ*
14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20
 Ma miñ anyôla hadum mavi ami, milôk.
 13 Abô takatu ba hale thêlô veniñbôlêk ma ôvpalê
 hatôm elav anyô ñama iniñ lôv abôlêk vê.
 Thêlô ethak enañ abôyañ bên anôn hale
 veniñbôlêk. *Kapya Yeñ 5:9*
 Ma iniñ abô hatôm umya kambom anên siniñ.
Kapya Yeñ 140:3
 14 Wak nômbên intu ma thêlô enañ abôma lôk
 leniññaña. *Kapya Yeñ 10:7*
 15 Ma elom even ek nijik anyô vônô.
 16 Loñ takatu ba thêlô i, ma ibuliñ avômalô ba
 êv malaiñ hadên i.
 17 Ma êthôn bôk lo loñ nêmo labali imbiñ avômalô
 vi paliñ. *Aisaia 59:7-8*
 18 Ma miñ êkô dokte ek Wapômbên ami.”
Kapya Yeñ 36:1
 19 Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuñ takên
 ma hanañ hathak avômalô Islael takatu ba êmô
 balabuñ vibin. Ba intu avômalô Islael lôk avômalô
 pik sapên bônôn iyom hathak Wapômbên hanañ
 iniñ kambom bên.
 20 *Aên ba anyôla miñ hatôm esopa balabuñ ba
 imbitak thêthôn êñjêk Wapômbên ma ami. Mi,

---

* 3:20: Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16

balabuᅇ hathak hik alalôaniᅇ kambom thô hadêᅇ alalôda.

Alalô abitak thêthôᅇ hathak aêvhaviᅇ iyom

²¹ Ma donᅇtom lêk Wapômbêᅇ hik loᅇôndê yaᅇda thô hadêᅇ alalô ek nambitak thêthôᅇ êᅇjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enaᅇ hathak loᅇôndê êᅇ yôv. Ma loᅇôndê êᅇ miᅇ hanaᅇ hathak nesopa balabuᅇ ami. Mi.

²² *Loᅇôndê êᅇ ma aêntêk. Wapômbêᅇ halam avômalô takatu ba êvhaviᅇ Yisu Kilisi nena thêthôᅇ. Avômalô Israel lôk avômalô loᅇ buyaᅇ sapêᅇ ma imbitak thêthôᅇ hathak loᅇôndê donᅇtom êᅇ iyom.

²³ Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba miᅇ hatôm nêᅇmô lôkmaᅇᅇᅇiᅇ êtôm Wapômbêᅇ ami.

²⁴ *Aêᅇ ba intu Wapômbêᅇ habi anêᅇ wapôm sam ba hapesaᅇ loᅇôndê ek avômalô nimbital thêthôᅇ. Hadum aêᅇ hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole ᅇê takatu ba êvhaviᅇ iniᅇ kambom anêᅇ malaiᅇ vê.

²⁵ Wapômbêᅇ hatak Yisu Kilisi hêk avômalô maleᅇᅇiᅇ ek ema ba enᅇgasô anêᅇ thalaleᅇ êtôm da ek enja alalôaniᅇ kambom anêᅇ vovaᅇ. Ba intu alalô aêvhaviᅇ, êᅇ ma Wapômbêᅇ tem etak anêᅇ lamaniᅇ atu hathak alalô. Êᅇ ma hik thô nena yani bôk hadum thêthôᅇ hathak avômalô takatu ba bôk êᅇmô hamôᅇ vêᅇ ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma miᅇ hadum abô ketheᅇ ek i ami. Mi, havalôᅇ lôkthô iniᅇ kambom loᅇ aleba hatak hayô hamô Yisu iyom.

---

* 3:22: Gal 2:16   * 3:24: Lom 5:1

26 Ma l  k hik th   nena yanida ma th  th  n ba hapesaŋ loŋ nd   ek halam av  mal   takatu ba   vhaviŋ Yisu nena th  th  n.

27 A  n ba opal   hat  m embam yanida? Mi an  n, ek mal   nena alal   miŋ adum ku asopa balabuŋ ek nambitak th  th  n   nj  k Wap  mb  n ma ami. Mi, a  vhaviŋ iyom.

28 Alal   a  vhaviŋ nena   patu ba h  vhaviŋ iyom intu ham   th  th  n h  k Wap  mb  n ma. Ma ku esopa balabuŋ miŋ hat  m indum   p  n imbitak th  th  n ami. Mi.

29 *Wap  mb  n ma av  mal   Israel iyom iniŋ Wap  mb  n e? Mi, yani ma av  mal   loŋ buyaŋ iniŋ Wap  mb  n haviŋ.

30 *Ek mal   nena Wap  mb  n ma doŋtom iyom. Ma hik loŋ nd   doŋtom iyom th   ek nambitak th  th  n   nj  k yani ma. N   takatu ba engothe iniŋ kupik ba   vhaviŋ ma Wap  mb  n tem endam i nena n   th  th  n. Ma n   takatu ba miŋ engothe iniŋ kupik ami ba   vhaviŋ ma Wap  mb  n tem endam i imbiŋ nena n   th  th  n.

31 *L  k ais  ? Alal   adum   vhaviŋ hi b  n ma balabuŋ tem imbitak   t  m n  m oyaŋ e? Mi,   vhaviŋ havatho balabuŋ loŋ.

4

Wap  mb  n halam Ablaham nena any   th  th  n hathak anın h  vhaviŋ

1 Alal   leŋiŋimbi bumal   Ablaham. Yani hadum ais   ba habitak th  th  n?

---

* 3:29: Lom 10:12   * 3:30: Lo 6:4; Gal 3:20   * 3:31: Mat 5:17

² Yani hadum ku ba habitak thêthôn̄j ba intu yani hatôm êmbôi, e? Mi anôn̄j, Wapômbên̄j miñ lahabi aên̄j ami.

³* Bôk eto aisê? Eto nena,
 “Ablaham hêvhaviñ Wapômbên̄j ba intu halam yani
 nena anyô thêthôn̄j.” *Môn̄j Anôn̄j 15:6*

⁴ Anyô te hadum ku ba anên̄j anyô bên̄j hêv yani vuli, êñ ma nanañ nena hêv anên̄j anyô ku vuli ma miñ nanañ nena anên̄j anyô bên̄j hêv anên̄j wapôm hadên̄j yani ami.

⁵ Ma don̄tom anyô miñ hatôm indum ku ek imbitak thêthôn̄j ami. Mi, hêvhaviñ Wapômbên̄j iyom, ma tem Wapômbên̄j endam yani nena anyô thêthôn̄j. Wapômbên̄j ma ôpatu ba halam nê kambom nena thêthôn̄j.

⁶ Devit bôk hanañ aên̄j iyom hathak avômalô takatu ba miñ idum ku ek nimbitak thêthôn̄j ami, ma Wapômbên̄j halam i nena nê thêthôn̄j. Yani hanañ nena thêlô lêk êmô lôk leññmavi ba hatu hathak i nena,

⁷ “Nê takatu ba Wapômbên̄j bôk hêv iniñ kambom
 vê
 lôk haluviñ iniñ sek,
 thêlô lêk êmô lôk leññmavi.

⁸ Ma nê takatu ba bôk Wapômbên̄j lapaliñ iniñ kambom,
 lêk êmô lôk leññmavi.” *Kapya Yen̄j 32:1-2*

⁹ Mólôn̄im auk aisê? Mek mavi êñ ma nê Islael takatu ba en̄gothe kupik iyom iniñ e? Ma nê loñ buyañ takatu ba miñ en̄gothe kupik ami? Alalô bôk anañ nena Ablaham hêvhaviñ ba intu halam yani nena anyô thêthôn̄j.

---

* **4:3:** Gal 3:6

10 Ma engothe yani kupik vêm ka Wapômbênj halam yani nena anyô thêthônj e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthônj.

11 *Minj engothe Ablaham kupik ami denanj ma hêvhavinj ba Wapômbênj halam yani nena anyô thêthônj. Vêm ma Wapômbênj havak balabunj nengothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthônj yôv. Aênj ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek nê êvhavinj takatu ba minj engothe iniñ kupik ami ek Wapômbênj endam i nena nê thêthônj.

12 Ma aênj iyom ma Ablaham ma nê takatu ba engothe kupik lôk esopa anênj vanjwam hathak êvhavinj iniñ lambô. Iniñ êvhavinj ma hatôm bumalô Ablaham anênj ba hêvhavinj vêm ka engothe anênj kupik havenj yam.

13 *Wapômbênj habutinj abô havinj Ablaham lôk anênj limi nena tem nêm pik sapênj êndênj i hathak anênj thêthônj atu ba halêm anênj hêvhavinj. Ma minj hathak anênj hasopa balabunj ami.

14 *Avômalô esopa abô balabunj ba ewa nôm atu ba Wapômbênj habutinj abô hathak, ênj ma êvhavinj lêk habitak hatôm nôm oyanj. Ma Wapômbênj anênj abô atu ba habutinj havinj Ablaham habitak hatôm yavoyav oyanj.

15 *Ek malê nena balabunj hathak havôv Wapômbênj anênj lamaninj halêm hadênj avômalô takatu ba minj esopa ami. Balabunj mi, ma tem namô balabunj lu aisê?

16 *Aênj ba avômalô ewa nôm takatu ba

* 4:11: Stt 17:10-11 * 4:13: Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29

* 4:14: Gal 3:18 * 4:15: Lom 3:20; 5:13 * 4:16: Gal 3:7

Wapômbêḅ habutiḅ abô hathak anêḅ anôḅ hathak iniḅ êvhaviḅ. Ba intu hathak anêḅ wapôm ma Wapômbêḅ hadum nôḅ êḅ. Ma Wapômbêḅ hik anêḅ abô habutiḅ haviḅ Ablaham loḅ hathak anêḅ limi sapêḅ atu ba êvhaviḅ, avômalô Islael takatu ba bôk ewa anêḅ balabuḅ lôk avômalô loḅ buyaḅ haviḅ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô.

¹⁷Hatôm abô atu ba Wapômbêḅ bôk hanaḅ ba eto nena,

“Lêk yahatak o ek umbitak avômalô lodôḅlodôḅ iniḅ lim.”

Môḅ Anôḅ 17:5

Abô êḅ ma avanôḅ hêk Wapômbêḅ ma. Ablaham hêvhaviḅ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêḅ ḅê ḅama ma hathak halam nôḅkama takatu ba miḅ hamô ami, ma lôkthô ibitak aêḅ.

¹⁸Avômalô sapêḅ leḅḅḅhabi nena nôḅ êḅ miḅ hatôm imbitak ami. Ma doḅtom Wapômbêḅ hik vuliḅ leḅsawa thô hadêḅ yani ba hanaḅ,

“Anêḅ libumi tem nimbitak aêḅ.”

Môḅ Anôḅ 15:5

Ma Ablaham hêvhaviḅ ba hêv ma ba intu habitak lodôḅlodôḅ iniḅ lambô.

¹⁹*Ablaham hayala nena yani anêḅ sondabêḅ hatôm 100 ba lêk liḅkupik hayalôv. Ma Sala liḅkupik bôk hayalôv aêḅ iyom. Ma doḅtom nôḅ êḅ miḅ hatauviḅ anêḅ hêvhaviḅ ami. Mi, havalon loḅ lôklokwaḅ.

²⁰Ma miḅ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêḅ havak haviḅ yani ami. Mi, anêḅ hêvhaviḅ halumbak bêḅ ba hêv athêḅ lôkmaḅḅḅḅ hadêḅ Wapômbêḅ.

---

* **4:19:** Stt 17:17

21 Yani hayala yôv nena Wapômbêḡ hatôm indum êtôm atu ba bôk habutiḡ.

22 Ba intu

“Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôḡ.” *Môḡ Anôḡ 15:6*

23-24 Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthôḡ,” miḡ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhaviḡ Wapômbêḡ atu ba hik alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu liḡ hêk ḡama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhaviḡ nena ḡê thêthôḡ.

25 *Yisu êḡ intu Wapômbêḡ hatak ek ema esak alalôaniḡ kambom ma hik liḡ hathak loḡbô ek êpôpêk loḡôndê ek alalô nambitak thêthôḡ.

5

Alalô lêk amô labali haviḡ Wapômbêḡ

1 Alalô aêvhaviḡ ba Wapômbêḡ halam alalô nena avômalô thêthôḡ. Aêḡ ba lêk amô labali haviḡ Wapômbêḡ hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi.

2 Hathak aêvhaviḡ ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêḡ anêḡ wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv maleniḡ lôk leniḡmavi ek namô Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡiḡ kapô.

3 *Ma aêḡ iyom ma alalô leniḡmavi esak malaiḡ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ay-ala nena malaiḡ takêḡ tem indum ba alalô namiḡ lôklokwaḡ.

4 Ma amiḡ lôklokwaḡ, êḡ ma hik thô nena alalô amô malaiḡ takêḡ lu. Ma amô malaiḡ takêḡ lu, êḡ ma havatho alalô loḡ ek nanêm maleniḡ.

* 4:25: Ais 53:4-5 * 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7

⁵ Ma aêv malenij êñ mij hatôm indum alalô kapôlônij malainj ami. Mi, Wapômbênj bôk hanjasô anênj lahavinj halôk alalô kapôlônij hathak anênj Lovak Mathenj atu ba hêv hadênj alalô.

⁶ Nodanjô. Bôk alalô lokwanj mi ba apôlik hathak Wapômbênj ma hadênj anênj waklavônj atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô.

⁷ Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthônj yan anênj lonj e? Injo, betha wakla intu anyô yanj hêv anênj lôkmala ek nê m anyô mavi yanj sa la.

⁸*Ma donjom Wapômbênj hik anênj lahavinj alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denanj ma Kilisi hêv anênj lôkmala ba hama ek alalô.

⁹*Ma lêk Wapômbênj halam alalô nena thêthônj hathak Yisu anênj thalalenj. Aênj ba intu nayala nena hathak yani ma tem nê m alalô vê ênjêk anênj lamanij.

¹⁰ Sêbôk ma alalô lôk Wapômbênj apôlik hathak i, êñ ma hapesanj abô havinj alalô hathak Nakadunj anênj ñama ek nambitak anênj ñê môlô. Ma lêk alalô ma anênj ñê môlô ba intu ayala katô nena tem nê m alalô bulubinj esak anênj lôkmala.

¹¹ Ma nô m mavi yanj ma aêntêk. Hathak Anyô Bênj Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbênj anênj ñê môlô ba intu alalô athak lenj mavi anônj hathak Wapômbênj.

Nama halêm anênj Adam ma lôkmala halêm anênj Kilisi

---

* 5:8: Jon 3:16; 1Jon 4:10   * 5:9: Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5

12 *Kambom halêm pik hathak anyô donjom iyom ma nãama halêm pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu nãama hapôm sapêñ.

13 *Abô balabuñ mi denañ ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêñ miñ hakatuñ avômalô iniñ kambom tomtom ami ek malê nena balabuñ mi denañ.

14 Avômalô takatu ba evenj Adam yam ba hi hayô waklavôñ Wapômbêñ hêv balabuñ hadêñ Mose ma miñ êmô balabuñ lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô miñ êmô balabuñ kapô ami. Ma donjom nãama hayabiñ thêlô sapêñ.

Ma Adam ma hatôm anyô yanj atu ba haveñj yam anêñ dahô.

15 Adam ma anyô donjom, ma donjom hamô Wapômbêñ anêñ balabuñ lu ba avômalô bêñ anôñ ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô donjom aêñ iyom. Ma donjom hathak yani anêñ wapôm ma Wapômbêñ habi anêñ wapôm sam ba hêv liñsiñ ek hêv nôm mavi hadêñ avômalô bêñ anôñ. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêñ hêv ma miñ hatôm kambom atu ba Adam hadum ami.

16 Avanôñ biñ, wapôm êñ lôk kambom êñ iniñ anôñ ma yanja yanja. Kambom anêñ anôñ ma aêntêk, Wapômbêñ hadum abô ba hik kambom êñ anêñ malaiñ thô. Ma wapôm anêñ anôñ ma aêntêk, hadum nê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôn.

17 Anyô donjom hadum kambom ba intu nãama hayabiñ avômalô pik sapêñ hathak anêñ kambom.

---

* 5:12: Stt 3:6; Lom 6:23   * 5:13: Lom 4:15

Ma donɔtom Wapômbêŋ anêŋ wapôm ma hamô vuliŋ ek ŋama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêŋ anêŋ wapôm atu ba hêv liŋsiŋ tem nimbitak thêthôn. Thêlô tem lovak ek kambom lo ŋama ma nêmo lôkmala êtom kiŋ esak anyô donɔtom, ôpêŋ ma Yisu Kilisi.

18 *Aêŋ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêŋ hadum abô hathak avômalô sapêŋ ba hik iniŋ malaiŋ thô. Ma donɔtom anyô yaŋ hadum nôm thêthôn yaŋ ba intu Wapômbêŋ halam alalô sapêŋ nena thêthôn ba hêv lôkmala hadêŋ alalô.

19 *Avanôn, anyô te anêŋ lëndôn kôtôn hadum avômalô bêŋ anôn ibitak ñê idum kambom. Ma donɔtom anyô yaŋ anêŋ halanô abô hadum avômalô bêŋ anôn ibitak thêthôn hêk Wapômbêŋ ma.

20 Wapômbêŋ hêv balabuŋ ek avômalô neyala nena thêlônin kambom ma nôm kambom anôn. Ma donɔtom iniŋ kambom habitak bêŋ anôn, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm halumbak hi ba hi.

21 *Sêbôk ma kambom hathak hayabiŋ avômalô lôkthô ba hêv ŋama. Ma donɔtom lêk ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm hayabiŋ alalô ba halam alalô nena thêthôn ek nêmo lôkmala atu ba tem êmo êtom wak nômbêŋ intu sapêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.

6

Kambom anêŋ lôklokwaŋ lêk hêv yak

---

* 5:18: 1Ko 15:22   * 5:19: Ais 53:11   * 5:21: Lom 6:23

1 Mólônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêñ anôñ, êñ ma Wapômbêñ anêñ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêñ ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêñ anêñ wapôm indumbak ni ba ni e?

2 Mi anôñ! Alalô bôk atôm ñê ñama ek kambom anêñ lôklokwañ miñ êmbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi.

3 *Alalô takatu ba athik ñañ lôk athak doñtom haviñ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêñ ñama haviñ. Lemimpaliñ e?

4 *Ba intu athik ñañ, êñ ma hatôm alalô ama ba elav haviñ Kilisi. Ma hathak ôdôñ êñ ma Wapômbêñ atu ba bôk hik Kilisi liñ hêk ñama hathak anêñ lôklokwañ lôkmañgiñ lêk hadum aêñ hadêñ alalô ek namô imbiñ lôkmala lukmuk êñ.

5 Alalô bôk athak doñtom aviñ Kilisi lôk anêñ ñama yôv ba intu avanôñ biñ nena tem nasak doñtom imbiñ anêñ haviyô aêñ iyom.

6 *Alalô nayala nena alalôaniñ kapôlôñiñ bô bôk ik vônô hathak a haviñ yani ek kambom anêñ lôklokwañ miñ hatôm eyabiñ alalô esak loñbô ami. Ba intu kambom ma miñ lêk alalôaniñ alañ ami.

7 Ek malê nena ôpatu ba bôk hama yôv haviñ Kilisi ma miñ hamô kambom anêñ lôklokwañ vibinñ ami.

8 Avanôñ biñ nena alalô bôk ama yôv haviñ Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbiñ yani.

9 Kilisi hama vêm ma Wapômbêñ hik yani liñ ba intu alalô nayala nena yani miñ hatôm ema esak

---

* 6:3: Gal 3:27   * 6:4: Kol 2:12   * 6:6: Gal 5:24

lonjbô ami.>Nama anêḡ lôklokwaḡ ma lêk nôḡ oyaḡ ek yani.

¹⁰ Yani hama bôlônḡ te iyom ek imbuliḡ kambom anêḡ lôklokwaḡ. Ma lêk hamô lôkmala ek nêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ êḡdêḡ Wapômbêḡ.

¹¹ *Aêḡ iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm ḡê ḡama ma amô lôkmala haviḡ Kilisi ek nanêḡ athêḡ bêḡ êḡdêḡ Wapômbêḡ.

¹² *Ba intu miḡ notak kambom ek eyabiḡ lemvimkupik ba nosopa anêḡ thethaḡak ami.

¹³ *Wapômbêḡ bôk hik môlô liḡ hêk ḡama ba ôḡmô lôkmala. Ba intu nôḡnêḡ amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêḡ êḡdêḡ Wapômbêḡ ek nindum ku takatu ba thêthônḡ. Ma miḡ notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêḡ ku ami.

¹⁴ *Môlô ôḡmô Wapômbêḡ anêḡ wapôm kapô ma miḡ ôḡmô balabuḡ vibiiḡ ami. Ba intu kambom miḡ môlônim anyô bêḡ hathak lonjbô ami.

Thêthônḡ ma alalôaniḡ alaḡ

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêḡ anêḡ wapôm kapô ma miḡ amô balabuḡ vibiiḡ ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anônḡ.

¹⁶ *Ôpatu ba olaḡô anêḡ abô ba osopa, êḡ ma hatôm môlônim anyô bêḡ. Ba osopa kambom, êḡ ma kambom hatôm môlônim anyô bêḡ ba tem endom môlô ni ḡama. Ma aêḡ iyom ma olaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô ba osopa, êḡ ma hatôm môlônim anyô bêḡ ba tem indum ba môlô numbitak avômalô thêthônḡ.

* **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19   * **6:12:** Stt 4:7   * **6:13:** Lom 12:1

* **6:14:** 1Jon 3:6   * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19

17 Sêbôk ma kambom ma mólônim alaŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ hatak mólô hamô abô avanôŋ vibiŋ ba lêk mólô ôêv kapólômim ek olaŋô abô êŋ ba osopa. Hathak nôm êŋ ma nanêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

18 Kilisi bôk hêv mólô vê hêk kambom, mólônim alaŋ bô. Ma thêthôŋ lêk habitak mólônim alaŋ lukmuk.

19 Auk êŋ ma malaiŋ ek mólô avômalô pik noyala ba intu yahêv liliŋ hathak auk pik. Sêbôk ma mólô ôêv lemvimkupik bula ek lôŋgôlôŋ imbitak mólônim alaŋ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma doŋtom lêk ma nônmêm lemvimkupik lôkthô ek thêthôŋ imbitak mólônim alaŋ ek êmbôv mólô ni êndêŋ mathêŋ.

20 Sêbôk ma mólônim alaŋ ma kambom. Ba miŋ ômô thêthôŋ anêŋ lôklokwaŋ vibiŋ ami.

21 Ma bôk owa anôŋ alêla hêk kambom anêŋ? Mi, nôm takêŋ anêŋ anôŋ ma ŋama iyom ba lêk mólô mama hathak.

22 Ma doŋtom lêk Kilisi hapole mólô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ ba Wapômbêŋ lêk habitak mólônim alaŋ. Ba ku êŋ anêŋ anôŋ lêk hadum mólô ubitak mathêŋ ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

23 *Avômalô takatu ba idum kambom anêŋ ku tem neja kambom anêŋ vuli, êŋ ma ŋama. Ma doŋtom avômalô takatu ba êmô haviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ tem imbi anêŋ wapôm sam oyaŋ biŋ ba nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i.

---

* 6:23: Lom 5:12,15

7

Lêk asopa loŋôndê lukmuk

¹ Aiyaŋ thêlô, môlô oyala balabuŋ katô ba intu oyala nena balabuŋ hayabiŋ avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi.

² Anêŋ ôdôŋ ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuŋ havalonŋ thai loŋ. Ma yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonŋ yanavi loŋ ami.

³ Aêŋ ba yamalô hamô lôkmala denaŋ ma yanavi hadô ba hi hawa anyô lukmuk, êŋ ma elam yani nena avi sek. Ma doŋtom yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonŋ yani loŋ ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma miŋ nendam yani nena avi sek ami.

⁴ *Aiyaŋ thêlô, môlô ma Kilisi anêŋ liŋkupik. Ba hathak ôdôŋ êŋ, ma oma hathak balabuŋ ek miŋ eyabiŋ môlô ami ek nosak doŋtom imbiŋ anyô yaŋ. Ôpêŋ ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ hêk ŋama. Aêŋ ba môlô ma Kilisi anêŋ ek uŋgwik anôŋ mavi êtôm atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ.

⁵ Sêbôk atu ba alalôaniŋ kapôlôŋiŋ bô hayabiŋ alalô ma balabuŋ habisôk ek nandum kambom. Ba intu leŋviŋkupik habi alak ek nandum kambom ba anêŋ anôŋ ma ŋama.

⁶ *Ma doŋtom lêk alalô ama ek balabuŋ ba intu balabuŋ anêŋ lôklokwaŋ miŋ havalonŋ alalô loŋ hathak loŋbô ami. Ma nandum Wapômbêŋ anêŋ ku ba nasopa loŋôndê lukmuk atu ba Lovak Matherŋ hik thô hadêŋ alalô. Ma miŋ nasopa balabuŋ atu ba bôk eto anêŋ loŋôndê ami.

---

* 7:4: Lom 6:2,11   * 7:6: Lom 6:4; 8:2

Balabuŋ hik kambom thô

7 *Aêŋ ba intu yahananŋ nena balabuŋ ma nôŋ kambom e? Mi anôŋ. Balabuŋ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuŋ te hananŋ aêntêk, “Miŋ malemkilik esak anyô yanŋ anêŋ nômkama ami.” Hathak abô êŋ iyom, yahayala nena yamalenkilik hathak avômalô vi iniŋ nômkama, êŋ ma kambom.

8 Ma donŋtom kambom hawa balabuŋ êŋ ba habisôk ek yamalenkilik esak avômalô vi iniŋ nômkama lomaloma. Balabuŋ mi, ma kambom anêŋ lôklokwanŋ ma mi hatôm ŋama.

9 Sêbôk atu ba yahathôŋ balabuŋ paliŋ, êŋ ma yahasonŋ nena ya ma anyô lôkmala. Ma donŋtom balabuŋ halêm, êŋ ma hatôm kambom hawa anêŋ lôkmala hathak lonbô ba intu yahayala nena

10 ya hatôm anyô ŋama. Aêŋ ba yahasonŋ nena balabuŋ tem nêŋ lôkmala êndêŋ ya. Ma donŋtom mi, hêv ŋama hadêŋ ya.

11 *Kambom hawa balabuŋ ba hasau ya hathak ek yandum kambom ek injik ya vônô.

12 *Aêŋ ba nananŋ aisê esak abô balabuŋ? Balabuŋ ma nôŋ kambom e? Mi, Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ ma mathenŋ lôk thêthôŋ ma mavi.

13 Aêŋ ba nananŋ nena nôŋ mavi êŋ hik ya vônô e? Mi anôŋ! Kambom da hawa nôŋ mavi êŋ ba hadum ek injik ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nôŋ ôvathek anôŋ.

14 Alalô nayala nena balabuŋ halêm anêŋ Lovak Mathenŋ, ma donŋtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenanŋ alaŋ ba yahadum ku hamô yani vibinŋ.

---

* 7:7: Kis 20:17; Lo 5:21   * 7:11: Stt 3:13   * 7:12: 1Ti 1:8

15 *Miņ yahayala nôm atu ba yahadum ami. Malêla takatu ba yalenḡhaviņ yandum ma miņ yahadum ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êḡ ma yahathak yahadum.

16 Yahadum kambom atu ba yahapôlik hathak, êḡ ma hik thô nena yenaḡ auk halôk hathak balabuḡ anêḡ auk lôk hayala nena balabuḡ ma nôm mavi.

17 Kambom atu ba hamô yakapôlôḡ iyom intu havôv ya ek yandum kambom. Ma miņ yenaḡ auk havôv ya ek yandum kambom takêḡ ami.

18 Yalenḡhaviņ yandum malê atu ba mavi, ma doḡtom miņ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômla mavi te miņ hêk yakapôlôḡ bô ami.

19 Nôm mavi atu ba yalenḡ hik ya hathak ek yandum ma miņ yahadum ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êḡ ma yahadum havôhi thêthô.

20 Avanôḡ, nôm kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadum, ba intu hik thô nena yada miņ yahadum ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlôḡ da intu hadum nôm êḡ.

21 Aêḡ ba avanôḡ biḡ nena wak nômbêḡ atu ba yalenḡhaviņ yandum mavi ma kambom hamiņ ya loḡ siḡ.

22 Ya dahôlôḡ lamavi hathak Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ,

23 *ma doḡtom lôklokwaḡ yaḡda hadum ku hathak yalenḡviḡkupik ba hik vovak hadêḡ balabuḡ atu ba yalenḡhaviņ yasopa. Lôklokwaḡ êḡ ma kambom anêḡ ba lovak ek yalenḡhaviņ atu ba havalonḡ ya ek yandum anêḡ ku.

---

* 7:15: Gal 5:17   * 7:23: Gal 5:17; 1Pi 2:11

24-25 *Aêḡ ba yenaḡ auk ma aêntêk. Yalenḡhavinḡ Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ imbitak yenaḡ alaḡ, ma doḡtom yakapôlôḡ bô hathak hadum ba kambom habitak yenaḡ alaḡ. Ai, malaiḡ êḡ habuliḡ ya kambom anôḡ! Yalenḡvinḡkupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loḡôndê ḡama. Opalê intu hatôm nêḡ ya sa? Wapômbêḡ hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêḡ ya vé êḡjêk kambom anêḡ lôklokwaḡ, ba intu yahanaḡ yalenḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ.

8

Lêk asopa Lovak Mathenḡ anêḡ loḡôndê lukmuk

¹ Abô takatu ba bôk yahanaḡ yôv anêḡ ôdôḡ ma aêntêk. Wapômbêḡ tem miḡ indum abô ba nêḡ malaiḡ êndêḡ avômalô takatu ba êḡmô haviḡ Yisu Kilisi ami.

² Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêḡ ku, ma Lovak Mathenḡ atu ba hêv lôkmala anêḡ lôklokwaḡ hêv alalô vé hêk kambom anêḡ lôklokwaḡ atu ba havôv alalô hi ek nama.

³ Alalôaniḡ kapôlôḡniḡ bô miḡ hatôm esopa balabuḡ ami ba intu balabuḡ êḡ miḡ hatôm nêḡ alalô vé êḡjêk kambom anêḡ lôklokwaḡ ami. Ma doḡtom Wapômbêḡ da hadum nôḡ êḡ hathak hêv Nakaduḡ halêḡ hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniḡ kambom ba hawa anêḡ vovaḡ.

⁴ *Yani hadum aêḡ ek balabuḡ injik anêḡ anôḡ imiḡ alalô atu ba asopa Lovak Mathenḡ anêḡ loḡôndê ma miḡ kapôlôḡniḡ bô anêḡ loḡôndê ami.

---

* 7:24-25: 1Ko 15:57   * 8:4: Gal 5:16,25

⁵ Avômalô takatu ba êmô kapôlônjiñ bô vibin ethak lenjiñhabi auk takatu ba kapôlônjiñ bô la-havinj. Ma donjom avômalô takatu ba êmô Lovak Mathen vibin ethak lenjiñhabi auk takatu ba Lovak Mathen lahavinj.

⁶ Ma avômalô takatu ba iniñ auk hasopa kapôlônjiñ bô anêñ auk tem nema. Ma donjom avômalô takatu ba iniñ auk hasopa Lovak Mathen anêñ auk tem neja lôkmala ba nêmo labali.

⁷ Avômalô takatu ba evalonj kapôlônjiñ bô miñ hatôm nesopa Wapômbênj anêñ balabuñ ami. Ba intu miñ esopa ami ba iniñ auk hapôlik hathak yani.

⁸ Ma avômalô takatu ba kapôlônjiñ bô hayabinj i miñ hatôm nindum Wapômbênj lamavi ami.

⁹ *Ma donjom môlônim kapôlômim bô miñ hayabinj môlô ami ma mi. Wapômbênj anêñ Lovak Mathen da intu hamô môlô kapôlômim ba hayabinj môlô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêñ Lovak Mathen mi, thêlô êñ intu miñ yani anêñ ami.

¹⁰ *Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma donjom Kilisi hamô môlô kapôlômim ba bôk ubitak avômalô thêthônj yôv. Aênj ba dahôlômim lêk hawa lôkmala anônj yôv.

¹¹ Wapômbênj bôk hik Yisu Kilisi liñ hêk nama. Ma anêñ Lovak Mathen hamô môlô kapôlômim, ba hathak Lovak Mathen anêñ ku ma Wapômbênj tem nêmo lôkmala êndênj kupik atu ba tem ema aênj iyom.

Lovak Mathen hadum ba alalô abitak Wapômbênj nali

---

* **8:9:** 1Ko 3:16; 12:3   * **8:10:** Gal 2:20

12 Aên ba aiyañ thêlô, alalôaniñ ku hêk ek nasopa Lovak Mathen anên auk ma miñ nasopa kapôlônjin bô anên auk esak loñbô ami.

13 * Mólô osopa unim kapôlômim bô anên auk, êñ ma tem noma. Ma doñtom uik kambom atu ba kapôlômim bô lahavin vônô hathak Lovak Mathen, êñ ma tem nômô lôkmala.

14 Wapômbên anên avômena ma avômalô takatu ba Lovak Mathen halom i.

15 * *Wapômbên hêv anên Lovak Mathen hadên alalô. Ma Lovak Mathen hadum ek alalô nambitak Wapômbên da anên avômena ba intu alan nena, “Aba, Wakamik!”* Ma miñ hatak alalô hamô yani vibiñ ek nakô esak loñbô ami.

16 * Ma Lovak Mathen hathak hik alalôaniñ auk loñ nena alalô ma Wapômbên anên avômena anôn.

17 Alalô ma Wapômbên anên avômena ba intu tem alalô naja nôm mavi takatu ba yani bôk habutiñ haviñ anên avômalô. Avanôn, tem naja nôm mavimavi takên anên Wapômbên imbiñ Kilisi. Ma lêk awa vovañ hatôm yani bôk hawa, êñ ma tem naja athên lôkmañgin imbiñ yani.

Lôkmañgin tem imbitak emben yam

18 Avanôn, Wapômbên tem injik anên lôkmañgin thô ek namô kapô. Ba intu yalenhabi nena malain lomaloma takatu ba lêk hapôm alalô, êñ ma nôm oyañ lôkthô.

---

* **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5   * **8:15:** 2Ti 1:7   * **8:15:** Gal 4:5-7; ALK 21:7   * **8:15:** ‘Aba’ anên ôdôn nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nônô Mak 14:36.   * **8:16:** 2Ko 1:22

19 Nômkama sapêṅ atu ba Wapômbêṅ hapesaṅ ma êvsoṅ ba eyabiṅ ek nêgê waklavôṅ atu ba tem yani injik anêṅ avômena thô.

20-21 *Ek malê nena nômkama pik sapêṅ lêk êmô mayaliv. Wapômbêṅ habuliṅ hathak Adam anêṅ kambom ba hêv malaiṅ hadêṅ nôm takêṅ. Ma nôm takêṅ miṅ leniṅhaviṅ aêṅ ami. Nômkama takatu ba hapesaṅ lêk epalê ba hatôm êmô koladôṅ. Ma doṅtom wak te tem nêṅ nôm takêṅ vê ênjêk koladôṅ êṅ ba nede yaiṅ imbiṅ Wapômbêṅ anêṅ avômena takatu ba êmô anêṅ lôkmaṅgiṅ kapô. Ba intu nômkama lôkthô lêk êv maleṅiṅ.

22 Alalô ayala nena nômkama sapêṅ atu ba Wapômbêṅ bôk hapesaṅ ma lôkthô lêk elaiṅ ba elom evenṅ hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk.

23 *Vovaṅ êṅ lêk hapôm alalô haviṅ ma miṅ nômkama iyom ami. Wapômbêṅ bôk hêv Lovak Mathenṅ yôv hatôm nôm mavi môṅ hadêṅ alalô. Ba intu alalôaniṅ kapôlôṅiṅ halaiṅ ba halôm havenṅ ba hayabiṅ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêṅ da anêṅ avômena anôṅ lôk nêṅ kupik lukmuk êndêṅ alalô.

24 Avanôṅ, Wapômbêṅ bôk hêv alalô bulubiṅ yôv, ma doṅtom miṅ alalô ayê balabuṅ anêṅ anôṅ sapêṅ hathak maleṅiṅ ami denaṅ. Ba intu aêv maleṅiṅ ba ayabiṅ anêṅ anôṅ. Avômalô miṅ ethak eyabiṅ nôm takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi.

25 Ma aêṅ iyom ma alalô aêv maleṅiṅ hathak nôm takatu ba miṅ bôk ayê ami denaṅ. Ba intu amô maliṅyaô ba ayabiṅ.

---

* 8:20-21: Stt 3:17-19   * 8:23: 2Ko 5:2-4

26 Ma Lovak Mathen hathak hêv alalô sa havin. Alalô lokwan mi ba athôn nena naten mek aisê. Ên ma Lovak Mathen da hêv alalô sa ba haten mek hatôm kapô halañ iyom ma abô mi.

27* Ma Wapômbên atu ba hayala kapôlônin sapên halañô ba hayala Lovak Mathen anên mek êñ. Ek malê nena Lovak Mathen haten mek ek avômalô mathen hatôm Wapômbên anên lahavin.

Avômalô takatu ba Wapômbên dalam tem nêtôm Kilisi

28* Alalô ayala nena Wapômbên hathak hawa nômkama nômbên atu ba habitak ba hadum ek nôm mavi imbitak ek avômalô takatu ba lenin havin yani. Thêlô ma yani bôk dalam i yôv hatôm yanida anên lahavin.

29* Sêbôk atu ba môn anôn ma Wapômbên bôk hayala i yôv ba habi ban hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakadun Kilisi. Hadum aên ek Kilisi imbitak anyô môn ek iviyan lôk livi nômbên atu ba even yam.

30 Ma avômalô takatu ba bôk habi ban hayô hêk i yôv intu dalam i havin. Ma takatu ba bôk dalam i yôv ma hayê i nena nê thêthôn havin. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthôn ma tem nêm deda lôkmanin êndên i imbin.

Nômlate min hatôm nêm alalô vé ênjêk Wapômbên anên lahavin ami

---

* 8:27: Sng 139:1   * 8:28: Ep 1:11   * 8:29: Kol 1:18; Hib 1:6

31 *Aêḡ ba alalô nanaḡ aisê esak nôḡ takatu ba Wapôḡbêḡ hadum? Yani hamiḡ haviḡ alalô, êḡ ma opalê hatôm êḡ alalô lu? Mi anôḡ!

32 Wapôḡbêḡ hatak Nakaduḡ halôk ḡê kambom baheḡḡ ba hama hathak alalô sapêḡ ma miḡ havasiḡ ami. Aêḡ ba intu nayala nena tem injik anêḡ lawapôm sam ba nêḡ mek lomaloma êyô êḡ loḡ imbiḡ ek nêḡ alalô sa.

33 *Wapôḡbêḡ da bôk habi baḡ hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enaḡ alalôaniḡ kambom bêḡ? Mi anôḡ, Wapôḡbêḡ da bôk halam alalô yôv nena thêthôḡ!

34 Ba intu opalêla tem nenaḡ nena alalô naja kambom anêḡ vovaḡ? Mi anôḡ. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loḡbô ba lêk hamô Wapôḡbêḡ baḡ vianôḡ ba hathak hanaḡ hik lambô liḡ ek nêḡ alalô sa.

35 Malê te hatôm êḡbôv alalô vê êḡḡêk Kilisi anêḡ lahaviḡ alalô? Malaiḡ lomaloma lôk vovaḡ ma avômalô ethaḡ alalô lôk bôm bêḡ lôk amô thavuthiḡ hathak nôḡkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biḡ, nôḡ takêḡ hatôm êḡbôv alalô vê e? Mi anôḡ!

36 Hatôm bôk eto nena,
“Yêlô ma anêḡ avômalô ba intu ethak idum ek nijik
yêlô vônô wak nôḡbêḡ intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evaloḡ ek nijik
vônô.” *Kapya Yey 44:22*

37 Ma doḡtom malaiḡ takêḡ miḡ hatôm êḡ alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahaviḡ alalô, alalô

* 8:31: Sng 118:6 * 8:33: Ais 50:8-9

lovak ba ik nô m takêᶇ sapêᶇ sesoᶇ.

³⁸ Yenaᶇ auk thektheᶇ nena nômlate miᶇ hatôm êmbôv alalô vê êᶇjêᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ lahaᶇiᶇ ami. Mi anôᶇ! Alalô ama mena amô lôkmala, mena aᶇela la lôk ᶇgôᶇ la, mena nô m takatu ba lêᶇ hamô mena tem nimbitak embeᶇ yam, mena lôklokwaᶇ la,

³⁹ mena nômkama vuliᶇ lôk nômkama viᶇiᶇ, mena nômlate atu ba Wapômbêᶇ hapesaᶇ tem nêᶇ alalô vê êᶇjêᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ lahaᶇiᶇ atu ba halêᶇ anêᶇ alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Ýisu Kilisi e? Mi anôᶇ!

9

Pol lahiki hathak avômalô Israeᶇ

¹ Yahamô haᶇiᶇ Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanaᶇ ma avanôᶇ iyom. Miᶇ yahasau môlô ami. Mi, yenaᶇ auk ma Lovak Mathêᶇ hik loᶇ haᶇiᶇ.

² Wak nômbêᶇ intu ma yakapôlôᶇ malaiᶇ kambom ba vovaᶇ bêᶇ haliᶇ ya

³ *hathak yenaᶇ avômalô, thêlô ma yêlô ôdôᶇ te iyom. Yalenᶇhaᶇiᶇ thêlô nêᶇnêᶇmimbiᶇ ek Wapômbêᶇ nêᶇm thêlô bulubiᶇ. Hêv thêlô bulubiᶇ, êᶇ ma hatôm nêᶇm ya vê êᶇjêᶇ Kilisi ba imbi ya êᶇdôᶇ loᶇ atum ek nêᶇm thêlô sa.

⁴ *Yahanaᶇ hathak avômalô Israeᶇ iyom. Wapômbêᶇ bôᶇᶇ ham i yôv ek nimbitak anêᶇ avômena ma hik anêᶇ lôkmaᶇᶇiᶇ thô hadêᶇ i. Ma havak tabô lôᶇ habutiᶇ abô haᶇiᶇ iniᶇ limi. Ma hêv balabuᶇ lôᶇ hadôᶇ i ek nêᶇnêᶇm yeᶇ êᶇdêᶇ yani.

---

* **9:3:** Kis 32:32   * **9:4:** Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5

⁵ Iniņ limi bôbô ma ñê lôk athêņ bêņ. Ma Kilisi halêm pik hatôm anyô ba habitak anêņ iniņ thalalen. Yanida ma Wapômbêņ ma nômkama lôkthô anêņ alan. Nambô anêņ athêņ esak lenj êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Avanôņ.

Wapômbêņ anêņ loņôndê halam anêņ avômalô

⁶ Wapômbêņ bôk havak abô haviņ avômalô Israel. Ma lêk Israel bêņ anôņ êdô Kilisi, ma donjom Wapômbêņ anêņ abô miņ hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anêņ Israel, vi atu ba Wapômbêņ halam iyom intu Israel anôņ ma vi ma mi.

⁷ Ma aêņ iyom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anêņ Ablaham ma miņ Ablaham nali sapêņ ami. Mi, vi atu ba ibutiņ abô hathak iyom intu nali anôņ ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbêņ bôk hanaņ hadêņ Ablaham nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbitak.”

Môņ Anôņ

21:12

⁸ *Abô êņ anêņ ôdôņ nena avômena takatu ba Wapômbêņ habutiņ abô hathak iyom intu ba Wapômbêņ anêņ nali. Ma avômena takatu ba Ablaham habi vê, thêlô ma miņ Ablaham nali anôņ ami.

⁹ Abô êņ ma hatôm abô atu ba bôk ibutiņ ba hanaņ, “Sondabêņ yaņ endake yahale halêm hathak loņbô ma Sala tem embathu okna te.”

Môņ Anôņ

18:10,14

¹⁰ Okna êņ ma bumalô Aisak. Vêm ma hawa Lebeka ba havathu amena lopopek.

---

* **9:8:** Gal 4:23

11-12 Amena ju êᶇ mi denaᶇ ma Wapômbêᶇ hanaᶇ hadêᶇ Lebeka aêntêk,
 “Amena yaᶇ bêᶇ tem imbitak yaᶇ molok anêᶇ anyô ku.” *Môᶇ Anôᶇ 25:23*

Odaᶇô! Amena ju êᶇ mi denaᶇ ba miᶇ idum kambom lo mavi la ami. Ma donᶇtom abô êᶇ habitak môᶇ ba hik thô nena Wapômbêᶇ hathak habi baᶇ hayôhêk avômalô hatôm yanida anêᶇ auk atu ba bôk lahabi. Ma miᶇ hathak iniᶇ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anêᶇ lahaviᶇ.

13 Hatôm bôk eto nena,
 “Yaleᶇhaviᶇ Jekop, ma yahadô yaᶇ bêᶇ Isau”. *Mal 1:2-3*

14 Aêᶇ ba nanaᶇ aisê? Wapômbêᶇ hadum aêᶇ ma miᶇ thêthôᶇ ami e? Mi anôᶇ!

15 Yani bôk hanaᶇ hadêᶇ Mose nena,
 “Yakapôlôᶇ hik ya hathak anyôla, êᶇ ma tem yanêm yakapôlôᶇ ek ôpêᶇ.

Ma yaleᶇhaviᶇ yanêm anyôla sa, êᶇ ma tem yanêm ôpêᶇ sa.” *Etak Ijip 33:19*

16 *Aêᶇ ba intu Wapômbêᶇ habi baᶇ hayôhêk avômalô hathak yanida anêᶇ lahiki. Ma miᶇ hathak iniᶇ ku lôk leᶇiᶇhaviᶇ ami.

17 Hatôm bôk eto Wapômbêᶇ anêᶇ abô hadêᶇ Pelo aêntêk,

“Yahatak o hatôm kiᶇ ek yangik yenaᶇ lôklokwan thô esak o ek avômalô pik sapêᶇ neyala yenaᶇ athêᶇ.” *Etak Ijip 9:16*

18 Ba intu Wapômbêᶇ lahaviᶇ nêᶇ kapô ek anyôla, êᶇ ma hêv kapô ek ôpêᶇ. Ma lahaviᶇ indum avômalô vi leᶇôndôᶇ kôtôᶇ, êᶇ ma hadum thêlô leᶇôndôᶇ kôtôᶇ.

---

* 9:16: Ep 2:8

19 Mólô te tem endañô abô êñ ba enañ, “Aisé ka Wapômbêñ hanañ avômalô leñôndônñ kôtônñ iniñ kambom bêñ? Thêlô miñ hatôm netak Wapômbêñ anêñ lahaviñ ba nesopa iniñ leññhaviñ ami, aêñ e?”

20 *Ma donñtom o anyô alê ba hówê Wapômbêñ anêñ abô viyañ? Hatôm nôñm atu ba epesañ, enañ êndêñ ôpatu ba hapesañ yani nena, “Hopesañ ya aêñ eka?”

21 *Ôpatu ba hapesañ uñ hatôm enja pik tôktôk ba epesañ uñ ek indum ku mavimavi esak lôk epesañ uñ ek indum ku oyañ esak imbiñ e?

22 Ma aêñ iyom ma Wapômbêñ da hatôm esopa anêñ lahaviñ ba injik anêñ lôklinyak lôk lamaniñ thô ba imbuliñ nê takatu ba bôk epesañ i yôv ek neja vovañ. Ma donñtom mi, havalonñ kapô lon ba miñ habuliñ nê takêñ kethenñ ami.

23 Yani hadum aêñ ek injik anêñ lôkmanñgiñ anônñ thô êndêñ avômalô ôdônñ yañ atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesañ i yôv ek nêñm anêñ lôkmanñgiñ êndêñ i.

24 Avômalô takêñ ma alalô takatu ba Wapômbêñ bôk halam yôv, avômalô Israeñl lôk avômalô lon buyañ haviñ.

25 Hathak avômalô lon buyañ ma Wapômbêñ bôk hanañ hadêñ Hosea nena,

“Avômalô takatu ba miñ yenañ ami ma tem yandam i nena ‘yenañ avômalô’.

Ma avômalô takatu ba miñ yalenñhaviñ i ami ma tem yandam i nena ‘avômalô takatu ba yalenñhaviñ videdaun.’ ” *Hosea 2:23*

* 9:20: Ais 29:16; 45:9   * 9:21: Jer 18:6

26 Lôk hanaŋ nena,

“Loŋ atu ba bôk yahanaŋ hadêŋ thêlô nena, ‘Môlô ma miŋ yenaŋ avômalô ami’,
loŋ êŋ ma tem nendam thêlô nena,
‘Wapômbêŋ Lôkmala anêŋ nali.’ ” *Hosea 1:10*

27 Ma hathak avômalô Israeŋ ma plopet Aisaia bôk halaŋ nena,

“Avômalô Israeŋ ma hatôm thathe ŋgwêk daŋ,
ma doŋtom Anyô Bêŋ tem nêŋ auviŋna iyom bulubiŋ.

28 Ek malê nena Anyô Bêŋ tem esopa anêŋ indum abô esak avômalô pik sapêŋ ba injik daŋ siŋ kethêŋ oyaŋ.” *Aisaia 10:22-23*

29 Abô êŋ ma hatôm abô yaŋ atu ba Aisaia bôk hatô nena,

“Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô Anêŋ Ôdôŋ miŋ hadô alalô doho ek namô lôkmala ami,
êŋ ma alalô lôkthô tem nambitak vonŋgovaŋ oyaŋ êtôm Sodom lo Gomola.” *Aisaia 1:9*

Avômalô Israeŋ miŋ esopa loŋôndê êvhaviŋ ami

30 Aêŋ ba alalô nanaŋ aisê? Avômalô loŋ buyaŋ miŋ idum ek nimbatak thêthôŋ ami, ma doŋtom ibitak thêthôŋ hathak iniŋ êvhaviŋ.

31 Ma avômalô Israeŋ esopa balabuŋ ek nimbatak thêthôŋ, ma doŋtom miŋ ibitak thêthôŋ ami.

32 Eka? Thêlô esoŋ nena tem nimbatak thêthôŋ esak iniŋ ku esopa balabuŋ ma miŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ami. Thêlô evak valu vuviyathiŋ atu silili ba habi i pôŋêŋ.

33 Hatôm bôk eto nena,

“Odaŋô! Yahatak valu yaônate hamô Saion ek ende anyô liliŋ ba imbi i pônêŋ lôk valu bêŋ te ek nembak silili ba nênmêm yak. Ma avômalô takatu ba êvhaviŋ yani tem miŋ nênmêm mama êndêŋ i ami.” *Aisaia 8:14; 28:16*

10

Islaël miŋ eyala Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê ek nimbitak thêthôŋ ami

¹ Aiyaŋ thêlô, yakapôlôŋ lahaviŋ yenaŋ avômalô Islaël nêpôm Wapômbêŋ anêŋ bulubiŋ ba intu yahateŋ mek ek thêlô.

² Yahananŋ avanôŋ nena thêlô ethak lôklokwaŋ ek nesopa Wapômbêŋ, ma doŋtom miŋ eyala loŋôndê êŋ katô ami.

³ Thêlô miŋ eyala loŋôndê atu ba Wapômbêŋ bôk hapôpêk ek endam avômalô nena thêthôŋ ami. Mi, esopa thêlôda iniŋ loŋôndê ek nimbitak thêthôŋ. Ba intu miŋ êwê Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ êŋ vibinŋ ami.

⁴ Kilisi ma balabuŋ anêŋ daŋ ba intu avômalô takatu ba êvhaviŋ yani ibitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma.

⁵ Mose bôk hatô abô hathak loŋôndê balabuŋ atu ba avômalô nesopa ek nimbitak thêthôŋ ma aêntêk, “Nê takatu ba esopa abô balabuŋ dedaŋ mavi ma miŋ êv yak hathak bute ami intu tem neja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

⁶ Ma doŋtom loŋôndê atu ba avômalô nimbitak thêthôŋ esak nênmêmibiŋ ma miŋ malaiŋ hatôm loŋôndê nesopa abô balabuŋ ami, ma mi. Hatôm bôk eto nena,

“Môlô miŋ nosoŋ nena unim ku bêŋ hêk ek nosak
leŋ ba unu ami.” *Lo 30:12*

Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba intu notak auk êŋ.

⁷ Ma hatôm bôk eto nena,

“Môlô miŋ nosoŋ nena unim ku bêŋ hêk ek unu loŋ
ŋama ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêŋ bôk hik yani liŋ yôv hêk loŋ ŋama ba
intu notak auk êŋ.

⁸ Loŋôndê nanêmimbiŋ miŋ hanaŋ hathak nan-
dum ku takêŋ ami. Mi, hanaŋ nena,

“Wapômbêŋ anêŋ abô lêk habobo môlô ba hamô
vemimbôlêk lôk kapôlômim yôv.” *Lo 30:14*

Abô nênimimbiŋ êntêk intu yêlô athak anaŋ hadêŋ
môlô.

⁹ Aêntêk nena honaŋ bêŋ hale vembôlêk nena,
“Yisu ma Anyô Bêŋ” lôk hôêvhaviŋ hêk kapôlôm
nena Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama, êŋ ma
Wapômbêŋ tem nê m o bulubiŋ.

¹⁰ Ek malê nena hêk kapôlôŋiŋ ma avômalô ethak
êvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam i nena ŋê thêthôŋ.
Ma hale veŋiŋbôlêk ma avômalô ethak enaŋ iniŋ
êvhaviŋ bêŋ ba Wapômbêŋ hêv i bulubiŋ.

¹¹ Hatôm Wapômbêŋ anêŋ kapya bôk hanaŋ
nena,

“Opalêla takatu ba êvhaviŋ yani ma tem miŋ nênim
mama êndêŋ i ami.” *Aisaia 28:16*

¹² *Anyô Bêŋ doŋtom êŋ iyom intu avômalô pik
sapêŋ iniŋ Anyô Bêŋ. Ba intu abô êŋ hanaŋ hathak
avômalô sapêŋ, avômalô Islael lôk avômalô loŋ
buyaŋ haviŋ. Ma takatu ba elam yani ma hathak
hêv anêŋ wapôm anôŋ hadêŋ i.

---

* **10:12:** Ap 15:9

13 *Hatôm bôk eto nena,
 “Lôkthô atu ba elam Anyô Bêᶇ anêᶇ athêᶇ ma tem
 neja bulubiᶇ.” *Joel 2:32*

14-15 Avômalô takatu ba miᶇ êvhaviᶇ Anyô Bêᶇ
 ami ma tem nendam yani aisê? Môᶇ ma nanêm
 anyô ek enaᶇ Abô Mavi êᶇ bêᶇ. Ma hanaᶇ bêᶇ ba
 elañô, êᶇ ma tem nêᶇmimbiᶇ ba nendam yani ek
 nêm thêlô bulubiᶇ. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba elañô Abô Mavi, thêlô êbôᶇ
 hathak ᶇê takatu ba ewa abô êᶇ ba êyô
 enaᶇ.” *Aisaia 52:7*

16-17 Aêᶇ ba avômalô ethak elañô abô hathak Kilisi
 vêm ka êvhaviᶇ Abô Mavi takatu ba elañô. Ma
 doᶇtom avômalô Israeᶇ naju iyom ewa Abô Mavi êᶇ
 thô. Hatôm bôk Aisaia hanaᶇ,

“Anyô Bêᶇ, opalê hêvhaviᶇ abô takatu ba yêlô anan
 hadêᶇ i? Mi la.” *Aisaia 53:1*

18 Ma malê te hapôm Israeᶇ ba thêlô bêᶇ anôᶇ miᶇ
 êvhaviᶇ ami? Thêlô miᶇ elañô Abô Mavi ami e? Mi,
 bôk elañô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Abô êᶇ bôk havenᶇ mayaliv ba hi hayô pik anêᶇ
 daᶇ.” *Kapya Yeᶇ 19:4*

19-21 Avanôᶇ, Israeᶇ elañô, ma doᶇtom êthôᶇ anêᶇ
 ôdôᶇ paliᶇ e? Mi, thêlô bôk elañô ba eyala yôv ma
 doᶇtom miᶇ êvhaviᶇ ami. Lemimimbi abô atu ba
 Aisaia bôk hatô hathak Israeᶇ nena,

“Wak nômbêᶇ intu ma yahalek yabahêᶇ hadêᶇ
 mólô,

ma doᶇtom mólô ma ᶇê auk thekthek lôk
 lemimôndôᶇ kôtôᶇ.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêᶇ hanaᶇ ba Mose hatô aêntêk,

---

* **10:13:** Jol 2:32

yada yenañ. Ma miñ o iyom ami.” *I Kiñ*
19:18

⁵ Ma lêk aêñ iyom, Wapômbêñ hik anêñ wapôm sam ba halam avômalô Israeal auviñna.

⁶ *Yani habi anêñ wapôm sam ba halam thêlô. Ma miñ hathak iniñ ku ami. Hêv hathak iniñ ku, êñ ma miñ wapôm anôñ ami.

⁷ Abô êñ anêñ ôdôñ ma aêntêk. Avômalô Israeal idum lôklokwanj ek nimbitak thêthônj ênjêk Wapômbêñ ma, ma donjom mi. Vi atu ba Wapômbêñ halam iyom intu ibitak thêthônj. Ma vi dedaunj ma hadum thêlônij auk thekthek.

⁸ Hatôm Wapômbêñ anêñ kapy a hanañ,
 “Wapômbêñ bôk hadum ba thêlô leñviñmalaiñ.

Ma bôk hik maleniñ siñ ek miñ nêgê ami.

Ma bôk habi leñjondônj siñ ek miñ nedañô ami.
 Ba bôk êmô aêñ aleba lêk.” *Lo 29:4; Aisaia 29:10*

⁹ Ma hatôm bôk ba Devit hanañ hadêñ Wapômbêñ hathak avômalô Israeal nena,

“Undum nôm mavi atu ba thêlô ethak eyañ imbitak êtôm adêk ek embaloñ thêlô loñ ek nêñêm yak ba neja malaiñ êtôm iniñ vuli.

¹⁰ Ômbi thêlô maleniñ siñ ek miñ nêgê tak ami,
 ma wak nômbêñ intu ma thêlô dômiñ lokwanj da lokbanj ênjêk aêñ.” *Kapy a Yen 69:22-23*

Wapômbêñ hawa alokwanj bomañ thanañ ba hagêgê loñ haviñ alokwanj yôhok

¹¹ *Ba intu yahanañ hadêñ môlô hathak Israeal aêntêk. Thêlô êv yak ba miñ hatôm nimbiyô esak loñbô ami e? Mí anôñ, tem nimbiyô esak loñbô.

---

* **11:6:** Gal 3:18   * **11:11:** Ap 13:46

Ma donɗom hathak iniŋ kambom ma Wapômbêŋ hêv avômalô loŋ buyaŋ bulubiŋ ek batu nêgê ba maleŋiŋkilik esak.

¹² Hathak iniŋ kambom lôk etak Wapômbêŋ ma avômalô pik sapêŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ ewa mek mavi. Vê m ba ele i liliŋ, êŋ ma oyala nena tem neja mek mavi bêŋ anôŋ êmôŋ ek yaŋ bô.

¹³ Yahato abô êntêk hadêŋ môlô avômalô loŋ buyaŋ. Wapômbêŋ bôk halam ya ek yambitak avômalô loŋ buyaŋ iniŋ aposel ba yalenmavi hathak ku êŋ. Ba intu yahadum ku êŋ dedaun mavi

¹⁴ ek batu yenaŋ avômalô Israe l nêgê nô m mavi takatu ba Wapômbêŋ hadum hathak môlô ba maleŋiŋkilik esak ek Wapômbêŋ nê m doho bulubiŋ.

¹⁵ Lêk ma Wapômbêŋ hatak avômalô Israe l ba intu avômalô pik sapêŋ ethak donɗom haviŋ Wapômbêŋ. Ma haveŋ yam atu ba Wapômbêŋ hawa i hathak loŋbô, êŋ ma tem êtôm iviyô hêk ŋama.

¹⁶ Alalô ayala nena êbôk polom ba êv bute hadêŋ Wapômbêŋ, êŋ ma polom lôkthô habitak mathen. Ma alokwaŋ oliv ŋgalôk mathen ma anêŋ thaŋaŋ sapêŋ ma mathen haviŋ. Ma aêŋ iyom ma avômalô Israe l iniŋ limi bôbô bôk mathen ba intu limi lukmuk ma tem mathen aêŋ iyom.

¹⁷ *Avômalô Israe l ma hatôm alokwaŋ oliv yôhok êŋ. Ma môlô avômalô lôŋ buyaŋ ma hatôm alokwaŋ oliv bomaŋ. Ma Wapômbêŋ hale oliv yôhok anêŋ thaŋaŋ doho vê, ma hawa môlô oliv bomaŋ anêŋ thaŋaŋ ba hagêgê loŋ hathak oliv yôhok. Ba

---

* 11:17: Ep 2:11-19

intu môlô othak donjom haviņ thaņaņ vi atu ba hamô denaņ ba owa pik anêņ lêņlêņ atu ba oliv ņgalôk havôv.

¹⁸ Aêņ ba miņ nobam amda ba nonaņ nena yêlô awa alokwaņ yôhok thaņaņ anêņ loņ ami. Môlô ma thaņaņ oyaņ ma Israeļ limi ma ņgalôk, ma ņgalôk êņ intu havatho môlô loņ ma miņ môlô ovatho a êņ anêņ ņgalôk loņ ami.

¹⁹ Ma donjom môlô doho tem nonaņ nena, “Wapômbêņ hale thaņaņ doho vê ek yêlô naja inin loņ.”

²⁰ Avanôņ, ma donjom lemimimbi nena Wapômbêņ hadabêņ i kisi hathak miņ êvhaviņ ami ma hawa môlô hathak unim ôêvhaviņ. Ba intu nôkô ek Wapômbêņ ba miņ nobam amda ami.

²¹ Wapômbêņ bôk hadabêņ alokwaņ yôhok da anêņ thaņaņ vi kisi yôv, ma hatôm edabêņ môlô kisi imbiņ.

²² *Ba intu lemimimbi nena Wapômbêņ hathak mayôhok lôk mathêlêv haviņ. Yani mathêlêv hadêņ avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhok hadêņ môlô takatu ba ômô anêņ mayôhok kapô ba miņ notak ami. Ma otak, ma tem edabêņ môlô kisi imbiņ.

²³ Ma avômalô Israeļ ele i liliņ ba êvhaviņ, êņ ma tem Wapômbêņ êgêgê i loņ esak alokwaņ atu esak loņbô. Yani hatôm indum aêņ.

²⁴ Ek malê nena Wapômbêņ bôk hale môlô vê hêk oliv bomaņ ba hagêgê loņ hathak oliv yôhok yôv. Alokwaņ êņ ma miņ unim ami. Ba intu miņ malaiņ ek êgêgê oliv yôhok da anêņ thaņaņ esak loņbô ami.

---

* **11:22:** Jon 15:2,4

ba hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Êḡ ma hatôm ôêv yeḡ anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ.

² Ba nônêm loḡ êḡjêk kapôlômim ek Wapômbêḡ epesaḡ môlônim auk imbitak lukmuk ek môlô numbitak yaḡda. Ma miḡ nosopa avômalô pik veḡḡḡḡwam ami. Êḡ ma tem noyala ba nosopa nôḡ takatu ba Wapômbêḡ lahaviḡ. Lahaviḡ êḡ ma mavi lôk mabuḡ anôḡ ba tem indum Wapômbêḡ lamavi.

Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ alalô tomtom

³* Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahaḡaḡ hadêḡ môlô nena lemimimbi am ba nutitiḡ am katô esak êvhaviḡ atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ môlô tomtom. Ma miḡ nosoḡ nena môlô ma ḡê bêḡbêḡ ami.

⁴* Anyô liḡkupik ma doḡtom iyom, ma doḡtom anêḡ lôbôlôbô ma bêḡ anôḡ. Ma lôbôlôbô takêḡ ethak idum ku lomaloma.

⁵ Ma alalô aêḡ iyom. Alalô ma bêḡ anôḡ ma doḡtom athak doḡtom haviḡ Kilisi ba abitak kupik doḡtom. Ba intu alalô amô hatôm ḡê ôdôḡ te iyom.

⁶* Ma Wapômbêḡ hik anêḡ wapôm sam ba hêv auk ku lomaloma hadêḡ alalô tomtom. Ôpatu ba hawa auk ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êtôm plopet, êḡ ma yani indum ku êḡ êtôm anêḡ hêvhaviḡ.

⁷ Ma yaḡ hawa auk ek indum ku nêḡ avômalô sa, êḡ ma nêḡ i sa. Ma te hawa auk ek êḡndôḡ avômalô esak Wapômbêḡ anêḡ abô, ma êḡndôḡ.

* **12:3:** 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3 * **12:4:** 1Ko 12:12,27 * **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11

⁸ Ma yaŋ hawa auk ek embatho avômalô vi loŋ, êŋ ma embatho i loŋ. Ma te hawa auk ek nê m avômalô sa esak nômkama, êŋ ma nê m lôk lavidonŋ. Ma te hawa auk ek eyabiŋ avômalô, êŋ ma eyabiŋ dedaunŋ mavi. Ma te hawa auk nê m kapô ek avômalô, êŋ ma indum lôk lamavi.

Kobom leŋhaviŋ

⁹ Lemimbiŋ avômalô lôk lemvidonŋ. Ma nôpôlik esak nô m takatu ba kambom ma nobaloŋ nô m takatu ba mavi loŋ.

¹⁰ *Lemimbiŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ videdaunŋ êtôm lemhaviŋ mamuyaŋ. Ma nê m athêŋ bêŋ êndêŋ i êmônŋ ek o.

¹¹ Ma nô nê m am lôkthô ek nundum Anyô Bêŋ anêŋ ku ma miŋ o vau ami. Ma notak Lovak Mathenŋ ek esaŋ êtôm atum êmô môlô kapôlômim.

¹² *Ma nô nê m malemim lôk lemimmavi. Ma malaiŋ hapôm o ma ômô malinjaô. Ma otenŋ mek thôthô.

¹³ *Ma avômalô mathenŋ takatu ba êv i sêkêya, êŋ ma nê m i sa. Ma avômalô malak yaŋ êlê m, onja i thô ba oyabiŋ i mavi.

¹⁴ *Nê m mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêŋ o. Nê m mek ma miŋ ondaŋ ek Wapômbêŋ nê m malaiŋ êndêŋ i ami.

¹⁵ Avômalô takatu ba leŋiŋmavi ma lemmavi imbiŋ i. Ma avômalô takatu ba elanŋ asêŋ malêŋ ma ondaŋ imbiŋ i.

¹⁶ *Nômô malinjaô imbiŋ am. Ma miŋ osoŋ nena o anyô bêŋ ami. Mi, otauviŋ o ba ômô imbiŋ nê

---

* **12:10:** 1Pi 1:22   * **12:12:** 1Te 5:16-18   * **12:13:** Hib 13:2
 * **12:14:** Mat 5:44; 1Ko 4:12   * **12:16:** Snd 3:7

athêṅ mi. Ma miṅ oson nena o anyô lôkauk bêṅ ami. Mi.

17 *Anyôla hadum kambom hadêṅ o ma miṅ nunṅwik kambom êṅ liliṅ êndêṅ yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom ênjêk thêlô malenṅ.

18 Ombatho o loṅ lôklokwaṅ ek ômô labali imbiṅ avômalô sapêṅ.

19 *Aiyaṅ thêlô, miṅ nôwê kambom viyaṅ ami ma notak êndôk Wapômbêṅ anêṅ lamanṅ kapô. Hatôm bôk eto nena,

“Ya Anyô Bêṅ yahanaṅ nena ku nijik anyô leṅkadôk liṅ ma yenaṅ ku ba tem yandum.”

Lo 32:35

20 *Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nêṅ nôm êndêṅ yani.

Ma hathakmunṅ ma nêṅ ṅaṅ ek inum.

Hudum aêṅ ma tem nêṅ yani mama bêṅ.”

Gutpela Sindaun 25:21-22

21 Aêṅ ba undum mavi iyom ek ômô kambom lu, ma miṅ otak kambom ek êmô o lu ami.

13

Alalô namô gavman vibinṅ

1 *Gavman pik sapêṅ ma Wapômbêṅ hatak i ba hêv lôklokwaṅ hadêṅ i ek neyabinṅ avômalô. Gavman te miṅ habitak oyaṅ ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêṅ thêlô vibinṅ.

* 12:17: 1Te 5:15

* 12:19: Mat 5:39

* 12:20: Mat 5:44

* 13:1: Snd 8:15; Tit 3:1

² Aêᶇ ba anyôla hadô êmô gavman vibinᶇ, êᶇ ma hadô ek êmô Wapômbêᶇ baᶇ vibinᶇ. Ba intu ôpêᶇ tem indum abô ba enja malainᶇ.

³ *Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, ᶇê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miᶇ nêᶇ vovaᶇ êndêᶇ o ami, ma embam o iyom. Êᶇ ma tem miᶇ ôkô ek gavman ami.

⁴ Gavman ma Wapômbêᶇ anêᶇ ᶇê ku ek nêᶇnêᶇ o sa ek ômô mavi. Wapômbêᶇ hêv lôklokwaᶇ hadêᶇ i ek nêᶇnêᶇ anêᶇ vovaᶇ êndêᶇ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miᶇ ewa lôklokwaᶇ êᶇ oyaᶇ ami. Mi, ba intu hudum kambom, êᶇ ma ôkô.

⁵ Aêᶇ ba alalô miᶇ namô gavman vibinᶇ esak akô ek naja vovaᶇ iyom ami. Mi, esak nayala êᶇjêk kapôlôᶇiᶇ nena êᶇ ma mavi.

⁶ *Aêᶇ ba intu alalô athak êv takis. Gavman ma Wapômbêᶇ anêᶇ ᶇê ku ba ethak idum iniᶇ ku thêthôᶇ.

⁷ Ba intu malêla takatu ba enaᶇ nena nêᶇ ma nêᶇ. Elam takis alêla ma nêᶇ. Ma anyôla hamô o vuliᶇ ma ômô yani vibinᶇ. Ma opalêla takatu ba ewa athêᶇ bêᶇ ma nêᶇ athêᶇ bêᶇ êndêᶇ i.

Lemimbiᶇ avômalô vi

⁸ *Ôwê anêᶇ malêla takatu ba viyaᶇ hêk denaᶇ. Ma undum ku esak viyaᶇ doᶇtom atu hêk nena lemimbiᶇ avômalô. Hudum aêᶇ ma hatôm abô balabaᶇ lôkthô hik anôᶇ hamiᶇ o.

---

* **13:3:** 1Pi 2:13-14   * **13:6:** Mat 22:21   * **13:8:** Mat 22:39-40;
Jem 2:8

9 *Abô balabuŋ hanaŋ aêntêk, “Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami. Miŋ nuŋgwik anyô vônô ami. Miŋ onja vani ami. Ma miŋ malemkilik esak anyô vi iniŋ nômkama ami.” Ma hanaŋ abô balabuŋ vi haviŋ. Balabuŋ nômbêŋ êŋ hamô balabuŋ ali êntêk kapô nena, “Lemimbiŋ anyô yaŋ êtôm lemhaviŋ oda.”

10 *Alalô leŋiŋhaviŋ avômalô vi ma tem miŋ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leŋiŋhaviŋ avômalô vi, êŋ ma hatôm balabuŋ lôkthô hik anôŋ.

Waklavôŋ naja bulubiŋ lêk habobo

11 *Oyala waklavôŋ êntêk ba lêk alalô amô, aêŋ ba nosopa abô takatu ba lêk yahanaŋ yôv hadêŋ môlô. Sêbôk atu ba alalô aêvhaviŋ môŋ anôŋ ma hamô daim dokte, ma doŋtom waklavôŋ naja bulubiŋ lêk habobo. Ba intu notak malemim hayaŋ ma numbiyô.

12 *Bôlôvôŋ anêŋ daŋ lêk habobo ma wak tem imbi. Ba intu nômbi momaŋiniŋ anêŋ ku thô ma noba deda anêŋ nômkama vovak.

13 *Aêŋ ba alalô nasopa waklavôŋ êŋ anêŋ kobom mavi. Ba miŋ nandum nômkama mayaliv lôk nanum waiŋ ba nambitak molo ami. Ma miŋ nandum sek waliliŋ lôk nasopa thethaŋak ami. Ma natak leŋiŋŋaŋa lôk leŋiŋdaŋ.

14 *Miŋ nundum kobom takêŋ ami, ma mi. Omba Anyô Bêŋ Yisu Kilisi êtôm anêm kwêv ma

---

* **13:9:** Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21   * **13:10:** 1Ko 13:4-7
 * **13:11:** Ep 5:14; 1Te 5:6-7   * **13:12:** 1Jon 2:8   * **13:13:** Luk 21:34; Ep 5:18   * **13:14:** Ep 5:11

miŋ ômbôlêm kambom anêŋ loŋôndê ek undum thethaŋak lamavi ami.

14

Min ôŋgô môlôviyaŋ ba nonaŋ nena ŋê kambom ami

¹* Onja ŋê takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusik thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbêŋ anêŋ abô miŋ hik thô halêm yaiŋ ami ma miŋ otatale i esak iniŋ auk atu ba leŋiŋhabi nena malé intu mavi lo kambom hêk Wapômbêŋ ma ami.

²* Ma anyô yaŋ anêŋ êvhaviŋ ma lôklokwaŋ ba hatôm enjaŋ nôm lomaloma sapêŋ. Ma yaŋ anêŋ hêvhaviŋ ma pulusikna ba intu hayaŋ nôm ku kapô iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadêŋ ŋgôk.

³* Ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ma miŋ enaŋ nena ôpatu ba hatip ek nôm doho ma anyô kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nôm doho ma miŋ etatale ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ami. Mi, Wapômbêŋ bôk hawa yani yôv.

⁴* Ma o opalê ba hotatale anyô yaŋ anêŋ anyô ku? Ôpêŋ da anêŋ anyô bêŋ tem enaŋ nena ôpêŋ hamiŋ mena hêv yak. Ma Anyô Bêŋ da tem embatho ôpêŋ loŋ ek imiŋ.

⁵* Ma avômalô vi leŋiŋhabi nena wak doho ma mathen ma doho ma mi. Ma vi leŋiŋhabi nena wak lôkthô ma hatôm dorŋtom iyom. Hathak auk êŋ ma anyô tomtom da leŋiŋimbi katô am ka nesopa iniŋ êvhaviŋ.

---

* **14:1:** Lom 15:7   * **14:2:** Stt 9:3-4   * **14:3:** Kol 2:16   * **14:4:** Mat 7:1; Jem 4:11-12   * **14:5:** Gal 4:10-11

⁶ Avômalô takatu ba leñjhabî nena wak doho ma mathen ma ethak idum aên ek êv athên bêñ hadên Anyô Bêñ. Ma vi atu ba ethak eyañ alim ma êv leñjmavi hadên Wapômbên ba eyañ ek nênêm athên bêñ êndên Anyô Bêñ. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leñjmavi hadên Wapômbên ba eyañ iniñ nômkama êv nênêm athên bêñ êndên Anyô Bêñ.

⁷ Alalô nê êvhavîñ miñ adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêñ.

⁸ *Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanêm athên bêñ êndên Anyô Bêñ. Ma ama, ma ama ek nanêm athên bêñ êndên Anyô Bêñ aên iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêñ da anên.

⁹ Kilisi bôk hama ba haviyô hathak lonbô ek imbitak nê lôkmala lôk nê nama iniñ Anyô Bêñ.

¹⁰ *Aên ba aisê ka môlô otatale môlôviyan? Ma aisê ka môlô ôyê môlôviyan ba onañ nena thêlô ma nê kambom? Wapômbên tem indum abô ba alalô sapên tem namiñ yani ma êndên wak êñ.

¹¹ *Hatôm bôk eto nena,
 “Yada Anyô Bêñ, yahamô aên, ba yahanañ avanôn
 biñ nena
 avômalô sapên tem nedek venjndôn lêlô
 ma nênêm athên bêñ êndên ya Wapômbên.”

Aisaia 45:23

¹² Ba intu alalô tomtom tem namiñ Wapômbên ma ek nandum abô esak alalôaniñ nômkama takatu ba adum.

Min undum mamuyan nêm yak ami

---

* 14:8: Gal 2:20   * 14:10: 2Ko 5:10   * 14:11: Plp 2:10-11

13 Wapômbêñ tem endañô avômalô lôkthô iniñ abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhaviñ vi. Ma lemimimbi katô ek miñ nundum nômlate ek nosale lôk numbuliñ mólôviyañ ami.

14 *Yahamô haviñ Anyô Bêñ Yisu ba yahayala lôk yahêvhaviñ nena nôm takatu ba êv hadêñ ngôk lôk nôm sapêñ ma mavi hêk Wapômbêñ ma ek nejañ. Ma donjom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêñ ma, êñ ma nôm êñ lêk lelaik ek ôpêñ.

15 *Hoañ nômlate atu ba mamuyañ hêvhaviñ nena lelaik ba hôêv malaiñ hadêñ yani, êñ ma miñ hosopa leñhaviñ anêñ loñôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêñ ba intu miñ undum ek yani nê m yak esak nô m atu ba hoañ ami.

16 Aêñ ba hoyala nena nô m lôkthô ma mavi ek nejañ, êñ ma auk mavi. Ma donjom mamuyañ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êñ ma oyabiñ o ek anê m auk mavi êñ miñ imbuliñ yani ba enañ abô kambom esak anê m auk êñ ami.

17 Nôm eyañ lo inum, êñ ma nô m oyañ. Nômbêñ hêk Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma nandum nômkama thêthôñ lôk namô labali imbiñ i ma namô lôk leñiñmavi. Nôm takêñ halê m anêñ Lovak Mathen.

18 Ôpatu ba hadum Kilisi anêñ ku takêñ hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ ba avômalô ebam yani.

19 *Aêñ ba alalô nandum ek namô yôhok imbiñ i lôk nambatho alalôaniñ êvhaviñ loñ.

20 *Ma miñ umbuliñ Wapômbêñ anêñ ku esak nô m eyañ ami. Nôm lôkthô ma mabuñ hêk

---

* 14:14: Ap 10:15; Tit 1:15 * 14:15: 1Ko 8:11-13 * 14:19: Lom 12:18; 15:2 * 14:20: 1Ko 8:13

Wapômbêṅ ma, ma doṅtom hoanṅ nômla te atu ba hadum ba anyô yaṅ hêv yak, êṅ ma hudum kambom.

²¹ Aêṅ ba hoanṅ alim mena hunum waiṅ mena hudum nômla yaṅ atu ba hadum mamuyanṅ hêv yak, êṅ ma mavi ek otak.

²² Anêm auk hathak nôṁ takatu ba lêk ya-hanaṅ, êṅ ma êṁô imbiṅ oda lôk Wapômbêṅ iyom. Avômalô takatu ba esopa iniṅ êvhaviṅ lôk kapôlôṅiṅ labali lêk êṁô lôk leṅiṅmavi.

²³ Ma doṅtom avômalô takatu ba eyaṅ nôṁ lôk auk ju, êṅ ma miṅ esopa iniṅ êvhaviṅ ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêṅ ma. Malêla takatu ba hudum ma miṅ halêm anêṅ hôêvhaviṅ ami, êṅ ma hatôm hudum kambom.

15

Nundum nômkama lôkthô ek nônêṁ môlôviyaṅ sa

¹ Alalô takatu ba aêvhaviṅ lôklokwaṅ miṅ nasopa alalôaniṅ leṅiṅhaviṅ iyom ami. Mi, nanêṁ avômalô takatu ba iniṅ êvhaviṅ pulusikna sa ba naja iniṅ malaiṅ imbiṅ.

^{2*} Ma alalô tomtom leṅiṅimbi alalôaniṅ iviyaṅ ek nanêṁ i sa ek iniṅ êvhaviṅ imbitak lôklokwaṅ.

³ Êtôm Kilisi da bôk hadum ba miṅ hasopa yanida anêṅ lahaviṅ ami. Mi, bôk eto nena, “Wapômbêṅ, abôma atu ba enaṅ hathak o ma lêk hapôm ya haviṅ.” *Kapya Yeṅ 69:9*

^{4*} Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêṅ anêṅ kapya ma eto ek êndôṅ alalô ek namô malinyaô

* 15:2: 1Ko 10:24,33 * 15:4: 2Ti 3:16

lôk nê̄m alalô thê̄vô ek alalô nanê̄m malen̄iņ ek Wapômbê̄ņ anê̄ņ bulubiņ.

⁵ Wapômbê̄ņ atu ba hathak havatho môlô loņ ek nô̄mô malin̄yaô lôk hê̄v môlô thê̄vô ma tem indum ba môlô kapôlômim imbitak doņtom êtôm Yisu Kilisi anê̄ņ lahaviņ.

⁶ Ek môlô sapê̄ņ kapôlômim doņtom lôk auk doņtom ba nô̄nê̄m athê̄ņ lôkmaņgiņ êndê̄ņ Wapômbê̄ņ alalôaniņ Anyô Bê̄ņ Yisu Kilisi anê̄ņ Lambô.

Yisu halêm ek nê̄m avômalô Isael lo avômalô loņ buyaņ sa

⁷*Aê̄ņ ba onja ñê̄ ê̄vhaviņ vi thô êtôm môlôviyaņ hatôm Kilisi bôk hawa môlô thô. Nundum aê̄ņ ek nê̄m athê̄ņ lôkmaņgiņ êndê̄ņ Wapômbê̄ņ.

⁸*Yahanaņ avanôņ nena Kilisi habitak hatôm ñê̄ Isael iniņ anyô ku ek hik thô nena Wapômbê̄ņ hasopa anê̄ņ abô takatu ba bôk habutiņ haviņ iniņ limi.

⁹*Ma Kilisi hadum ku ê̄ņ ek avômalô loņ buyaņ hatôm nê̄nê̄m athê̄ņ lôkmaņgiņ êndê̄ņ Wapômbê̄ņ hathak anê̄ņ hê̄v kapô hadê̄ņ thê̄lô. Hatôm bôk eto nena,

“Tem yambam anê̄m athê̄ņ ê̄ņjêk ñê̄ loņ buyaņ malê̄vôņ.

Lôk yanê̄m yeņ êndê̄ņ o.” *Kapya Yeņ 18:49*

¹⁰ Ma buyaņ hanaņ nena,

“Môlô ñê̄ loņ buyaņ, lemimmavi imbiņ Wapômbê̄ņ anê̄ņ avômalô.” *Lo 32:43*

¹¹ Ma bute hanaņ nena,

“Môlô avômalô loņ buyaņ sapê̄ņ nô̄mbô Anyô Bê̄ņ.

* **15:7:** Lom 14:1   * **15:8:** Mat 15:24   * **15:9:** Ap 3:25

Lôk avômalô pik sapêᅇᅇ nônêm yeᅇ ba nômbô
yani.” *Kapya Yeᅇ 117:1*

12 *Ma Aisaia bôk hatô abô te aêntêk,

“Jesi anêᅇ ᅇdôᅇ ma su lukmuk tem ipililip.*

Yani tem imbitak kiᅇ ba eyabiᅇ avômalô loᅇ
buyaᅇ sapêᅇᅇ.

Ma thêlô tem nêᅇnêm maleᅇ ek nôᅇ atu ba yani
bôk havak abô hathak.” *Aisaia 11:10*

13 Môlô ôêvhaviᅇ ma Wapômbêᅇ ma nôᅇ mavi
lôkthô atu ba ôêᅇ maleᅇ hathak anêᅇ ᅇdôᅇ tem
êᅇbôlô môlô kapôlômim siᅇ esak leᅇᅇᅇmavi lôk la-
bali. Ma hathak Lovak Matherᅇ anêᅇ lôklokwaᅇ
ma tem indum ek môlô maleᅇᅇᅇ endahaliᅇ nôᅇ
takatu ba tem Wapômbêᅇ nêᅇ.

Pol anêᅇ ku hawa Abô Mavi hi loᅇ buyaᅇ

14 Aiyaᅇ thêlô, yahayala nena môlôda othak
udum mavi lomaloma ba unim auk mavi ma bêᅇ
ba intu hatôm nôᅇdôᅇ amda.

15 Wapômbêᅇ habi anêᅇ wapôm sam hadêᅇ ya ba
hêᅇ anêᅇ ku hadêᅇ ya ba intu yahato abô lôkliᅇyak
doho hêk kapya êᅇtêk hadêᅇ môlô ek lemimimbi
esak loᅇbô.

16 *Yani halam ya ek yambitak êᅇtôm Yisu Kil-
isi anêᅇ anyô habôk da ek môlô avômalô loᅇ
buyaᅇ. Ba intu yahanaᅇ Wapômbêᅇ anêᅇ Abô
Mavi hadêᅇ môlô ek yanêᅇ môlô êᅇtôm da ôᅇ mavi
êᅇdêᅇ Wapômbêᅇ. Lovak Matherᅇ hadum ba da êᅇ
habitak mathêᅇ.

---

* 15:12: ALK 5:5   * 15:12: Jesi ma Kiᅇ Devit anêᅇ lambô.

* 15:16: Lom 1:5; 11:13

17 Aêñ ba Yisu Kilisi hadum ku bêñ hathak ya ek yandum Wapômbêñ anêñ ku ba intu hathak ku takêñ ma yahabam yada.

18 Tem miñ yanañ abô esak malêla takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem yanañ esak nôñ takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loñ buyañ nêñemimbiñ Wapômbêñ esak nôñ takatu ba yahadum lôk yahanañ.

19 Ma êyê nômbithi lôk lavôñññ lomaloma takatu ba yahadum hathak Lovak Mathenñ anêñ lôklokwañ. Ba intu ñê loñ buyañ esopa Wapômbêñ anêñ abô. Aêñ ba bôk yahanañ Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jerusalem ba hi loñ sapêñ aleba hayô plovins Ililikum.

20 *Yahathak yalenñ hik ya lôklokwañ ek yanañ Abô Mavi embenñ loñ takatu ba miñ bôk elañô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô loñ lavôñññ atu ba anyô yañ bôk halav halôk yôv.

21 Hatôm atu ba bôk eto nena,
 “Avômalô takatu ba miñ bôk enañ abô hathak yani hadêñ i ami ma tem nêgê katô.

Ma avômalô takatu ba miñ bôk elañô ami ma tem neyala katô anôñ.” *Aisaia 52:15*

Pol hadum ek ni Lom

22 *Ku takêñ hathak havalonñ ya loñ bêñ anôñ ba intu miñ yahathôk ek môlô ami.

23 Sondabêñ lôbôlôñ ya thôthô ek yasôk yanğê môlô ma donjom mi. Ma yenañ ku loñ êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk.

24 Yahadum ek yana Spen, êñ ma yalenñhabi nena tem yande yanğê môlô vêmam ek alalô lenjñmavi

* 15:20: 2Ko 10:15-16   * 15:22: Lom 1:13

imbiŋ i. Vêm ma môlô nônêm ya sa esak loŋôndê ek yana Spen.

25 *Ma doŋtom lêk êntêk ma tem yana Jerusalem ek yanêm i sa esak da vêmam.

26 *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêŋ lôk leŋiŋmavi anôŋ ek nênêm avômalô mathen takatu ba êv i sêkêya êmô Jerusalem sa.

27 *Thêlô leŋiŋmavi ek nênêm da êŋ êndêŋ avômalô Jerusalem ek malê nena avômalô Israeël bôk êv nômkama malak leŋ hadêŋ thêlô nê loŋ buyaŋ ba intu viyaŋ hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyaŋ esak nômkama pik.

28 Tem yada yanja da êŋ ba yana Jerusalem ek yanêm da êŋ solop êndêŋ i. Vêm ma yana Spen ma tem yaŋgê môlô vêmam ka yana.

29 *Yahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êŋ ma Kilisi tem nêm mek bêŋ anôŋ êndêŋ alalô.

30 *Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathen hadum ba alalô leŋiŋhaviŋ i. Aêŋ ba yahason môlô lokwaŋ hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ nena nônêm lêlê esak mek imbiŋ ya ek Wapômbêŋ nêm ya sa.

31 Môlô noten mek ek Wapômbêŋ eyabiŋ ya mavi ek nê Israeël takatu ba leŋiŋôndôŋ kôtôŋ miŋ nimbuliŋ ya ami. Ma noten mek imbiŋ ek avômalô mathen anêŋ Jerusalem leŋiŋmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô.

32 Ek Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ yasôk, êŋ ma tem yasôk ek alalô leŋiŋmavi lôk yambatho môlô loŋ

* 15:25: 1Ko 16:1-4   * 15:26: Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12

* 15:27: 1Ko 9:11   * 15:29: Lom 1:11   * 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1

ma mólô nobatho ya loŋ.

³³ Wapômbêŋ, labali lôkthô anêŋ alaŋ, êmô imbiŋ mólô. Avanôŋ.

16

Pol hêv anêŋ lamavi hadêŋ avômalô

¹ Yahêv abô ek mólô hathak livôŋ Pibi atu ba hathôk ek ênjê mólô. Yani ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Senklia iniŋ avi ku te.

² Ba noja yani thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ avi ku mathen te. Yani bôk hayabiŋ ya lôk avômalô bêŋ anôŋ hathak anêŋ nômkama. Ba nônêm yani sa esak malaiŋ malêla takatu ba hapôm yani.

³ *Nônêm yenaŋ yalenmavi êndêŋ Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêŋ ku haviŋ ya.

⁴ Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ anêŋ loŋ buyaŋ sapêŋ leniŋmavi hathak thai.

⁵ Ma nônêm yalenmavi ni êndêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba ethak êv yeŋ halôk thai iniŋ unyak imbiŋ.

Nônêm yalenmavi êndêŋ yenaŋ aiyaŋ anôŋ Epainetus. Yani anyô môŋ anêŋ plovins Esia atu ba hêvhaviŋ Kilisi vêm ka vi êvhaviŋ havenyam.

⁶ Ma nônêm yalenmavi êndêŋ Malia. Yani hathak hadum ku bêŋ ek hêv mólô sa.

⁷ Ma nônêm yalenmavi êndêŋ Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenaŋ avômalô Israël ba

---

* **16:3:** Ap 18:2

bôk êvhaviņ Kilisi hamôn ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôn haviņ i. Thai ma aposel lôk athêņ bêņ.

⁸ Nônêm yalenmavi êndêņ Ampliatus atu ba yalenhaviņ hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ.

⁹ Nônêm yalenmavi êndêņ Ulbanus, yani hadum Kilisi anêņ ku haviņ alalô. Lôk nônêm yalenmavi êndêņ yenaņ aiyaņ Stakis.

¹⁰ Nônêm yalenmavi êndêņ Apeles, yani hawa malaiņ lomaloma ma doņtom hamiņ lôklokwaņ hathak Kilisi. Ma nônêm yalenmavi êndêņ avômalô sapêņ atu ba êmô haviņ Alistobulus.

¹¹ Ma nônêm yalenmavi êndêņ Helodion, yani ma yenaņ avômalô Israeļ te. Ma nônêm yalenmavi êndêņ Anyô Bêņ anêņ avômalô sapêņ atu ba êmô haviņ Nalsisus.

¹² Nônêm yalenmavi êndêņ Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêņ anêņ ku. Nônêm yalenmavi êndêņ livôņ Pelsis, yani hadum Anyô Bêņ anêņ ku lôklokwaņ haviņ.

¹³ *Ma nônêm yalenmavi êndêņ Lupus atu ba Anyô Bêņ bôk habi baņ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenaņ wakatik.

¹⁴ Ma nônêm yalenmavi êndêņ Asinklitus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhaviņ takatu ba ethak êmô haviņ thêlô.

¹⁵ Ma nônêm yalenmavi êndêņ Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpas lôk avômalô mathen lôkthô atu ba êmô haviņ thêlô.

¹⁶ *Ma nokam môleviyaņ esak kobom yôhok mathen.

---

* **16:13:** Mak 15:21   * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14

Kilisi anêḡ avômalô êvhaviḡ lodôḡlodôḡ sapêḡ êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ môlô.

Noyabiḡ am

17 *Aiyaḡ thêlô, yahathô môlô loḡ lôklokwaḡ nena noyabiḡ am esak ḡê takatu ba idum ek nem-bak môlô vose. Thêlô iniḡ abô ma yaḡda ek abô avanôḡ atu ba bôk olaḡô ba ôêvhaviḡ. Ba intu imiḡ môlô loḡ siḡ hathak ôêvhaviḡ. Aêḡ ba nômô daim ek i.

18 *Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniḡ kobom idum ku hathak thêlôda iniḡ leniḡhaviḡ ma miḡ idum alalôaniḡ Anyô Bêḡ Kilisi anêḡ ku ami. Enaḡ abô vasiḡ mavi lôk abô lôk thôk ek nesau avômalô takatu ba iniḡ auk voloḡ.

19 *Avômalô êvhaviḡ lôkthô bôk elaḡô yôv nena môlô ma avômalô olaḡô abô ba osopa. Ba intu yalenḡmavi anôḡ hathak môlô. Ma donḡtom yalenḡhaviḡ môlô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuḡ ek malêla takatu ba kambom.

20 *Ma Wapômbêḡ ma labali anêḡ alaḡ ba kasana ma tem etak Sadaḡ êmô vemimkapô vibiḡ ek nom-bak pesa.

Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm êmô imbiḡ môlô.

Avômalô doho êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ avômalô
Lom

---

* **16:17:** Mat 7:15; Tit 3:10   * **16:18:** Plp 3:19; 2Pi 2:3   * **16:19:**
Lom 1:8; 1Ko 14:20   * **16:20:** Stt 3:15

21 *Timoti atu ba hadum ku haviņ ya hêv anêņ lamavi hadêņ môle. Ma Lusius lo Jeson ma Sosi-patel, thêlo ma yenaņ avômalô Israeļ ba êv iniņ leņiņmavi haviņ.

22 Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêņ abô halôk kapya êntêk, yahanaņ yenaņ yalenmavi hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ hadêņ môle haviņ.

23-24 *Gaius hêv anêņ lamavi hadêņ môle. Yani hathak hayabiņ ya lôk avômalô êvhaviņ sapêņ atu ba êlêm êmô anêņ unyak. Ma Elastus atu ba hayabiņ malak bêņ êntêk iniņ valu lôk yêlôaniņ aiaņ Kwaltus êv iniņ leņiņmavi hadêņ môle haviņ.*

Nanêm athêņ bêņ êndêņ Wapômbêņ

25 *Alalô nambô Wapômbêņ anêņ athêņ. Yani hatôm embatho unim ôêvhaviņ loņ esak Abô Mavi takatu ba yahanaņ hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êņ intu hik auk loņ kapô takatu ba bôk havuņ i bô halêm yaiņ.

26 Plopet bôk eto hathak auk loņ kapô êņ ma Wapômbêņ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêņ intu sapêņ hanaņ ek auk loņ kapô êņ lêk halêm yaiņ ek avômalô pik lôkthô hatôm nênemimbiņ ba nesopa.

27 Aêņ ba alalô nanêm athêņ lôkmaņgiņ êndêņ Wapômbêņ, yanida iyom intu Wapômbêņ lôkauk

---

* **16:21:** Ap 16:1-2; 19:22; 20:4   * **16:23-24:** Ap 19:22; 1Ko 1:14

* **16:23-24:** Nê lôkauk vi enaņ nena abô doho atu ba Pol hato ma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêņ wapôm êmô imbiņ môle. Avanôņ.   * **16:25:** Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

lôkthô anêŋ ôdôŋ hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ
esak Yisu Kílisi. Avanôŋ.

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 31 Aug 2023

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a